

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Privatinės teisės katedra

Alfonso Sluckaus,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Akcininko pirmenybės teisės įsigyti parduodamų bendrovės akcijų
įgyvendinimo problematika**

Vadovė: doc. dr. Lina Mikaloniene

Recenzentas: lekt. dr. Sigitas Barakauskas

Vilnius

2020

TURINYS

ĮVADAS	2
1. PIRMENYBĖS TEISĖS IŠTAKOS, TIKSLAI IR TURINYS	5
1.1. Pirmenybės teisės ištakos.....	5
1.2. Pirmenybės teisės tikslai	9
1.3. Pirmenybės teisės turinys.....	13
2. PIRMENYBĖS TEISĖS ĮGYVENDINIMO PROBLEMOS	19
2.1. Vadovo atsakomybė.....	20
2.2. Pirmenybės teisės apėjimo būdų analizė.....	22
2.2.1. Dovanojimo sutartys	23
2.2.2. Mainų sutartys.....	31
2.2.3. Uždarnosios akcinės bendrovės akcijų, kaip kitos uždarnosios akcinės bendrovės, pardavimas	35
3. PIRMENYBĖS TEISĖS ĮSIGYTI PARDUODAMŲ AKCIJŲ NESILAIKYMO TEISINIAI PADARINIAI	39
3.1. Pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimo taikymo analizė	39
3.2. Restitucijos taikymo problematika	43
IŠVADOS IR PASIŪLYMAS.....	47
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	49
SANTRAUKA	54
SUMMARY	55

IVADAS

Temos aktualumas. Nuo 2001 m. Lietuvoje įsigaliojo akcininko pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų institutas. Nuo pat šio instituto įsigaliojimo, teisinėje bendruomenėje kilo klausimų dėl šio instituto taikymo, galimybės šios pirmenybės teisės atsisakyti įstatuose, sandorių, sudarytų ją pažeidžiant, negaliojimo teisinių padarinių, taip pat šios teisės apėjimo galimybių bei teisėtumo. Vieningos nuomonės apie tai, kaip šios problemos turėtų būtų sprendžiamos, nėra iki šiol, o doktrina, nagrinėjanti akcininko pirmenybės teisę įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų, nėra plati ir nuosekli. Pastebėtina, jog doktrinoje šias problemas nagrinėjanti Lietuvos teismų praktika yra kritikuojama teisės mokslininkų. Esant minėtam neaiškumui ir neapibrėžtumui dėl nagrinėjamos teisės įgyvendinimo, problemų bei klausimų kyla ir akcininkams, siekiantiems parduoti savo turimas akcijas. Atsižvelgiant į tai, aktualu nagrinėti egzistuojančią akcininkų pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų įgyvendinimo problematiką.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas yra išanalizuoti akcininko pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų prigimtį, tikslus ir turinį bei nustatyti, kaip teisiškai turėtų būti vertinami sandoriai, sudaryti pažeidžiant šią akcininkų teisę bei kokie turėtų būti šios teisės nesilaikymo teisiniai padariniai.

Darbo uždaviniai.

1. Ištirti akcininkų pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų prigimtį, tikslus bei turinį nustatant, ar šios teisės pobūdis yra imperatyvus, ar dispozityvus.
2. Išnagrinėti praktikoje dažniausiai pasitaikančias akcininkų pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų įgyvendinimo problemas analizuojant šios teisės apėjimo būdus, jų teisėtumą, teisinius padarinius.
3. Nustatyti, koks pažeistų teisių gynimo būdas turėtų būti taikomas, kai pažeidžiama akcininkų pirmenybės teisė įsigyti uždarnosios akcinės bendrovės akcijų, išnagrinėjant sandorių, kuriais ši teisė pažeista, negaliojimo teisinius padarinius.

Objektas. Šio darbo objektas, kaip ir pats darbas, yra suskirstytas į tris dalis. Pirmoje darbo dalyje objektas yra akcininkų pirmenybės teisės įsigyti naujos emisijos akcijų bei uždarnosios akcinės bendrovės akcininko pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios

akcinės bendrovės akcijų prigimtis, tikslai ir turinys. Antroje darbo dalyje objektas yra akcininko pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų įgyvendinimo teisinis reguliavimas, bendrovės vadovo atsakomybę reglamentuojančios teisės normos, pirkimo-pardavimo, mainų, dovanojimo institutai. Trečioje darbo dalyje objektas yra sandorių negaliojimą bei sandorių negaliojimo teisinius padarinius reglamentuojančios teisės normos bei doktrina, bendraturčių pirmenybės teisės institutas.

Tyrimo metodai. Šiame darbe yra naudojami šie mokslinio tyrimo ir aiškinimo metodai:

1. **Teleologinis** – teleologinis metodas, pasitelkiant įstatymų parengiamąją medžiagą, darbe naudojamas atskleidžiant įstatymų leidėjo tikruosius tikslus priimant kai kuriuos darbe nagrinėjamų akcininkų pirmenybės teisę įsigyti parduodamų akcijų reglamentuojančių įstatymų pakeitimus, taip pat siekiant atskleisti kai kurių galiojančių teisės normų reikšmę bei tikslus.
2. **Lyginamasis** – lyginamasis metodas naudojamas identifikuojant panašumus bei skirtumus tarp pirmenybės teisės įsigyti naujos emisijos akcijų bei pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų, taip pat, nagrinėjant restitucijos taikymo problematiką, lyginamuoju metu nustatinėjami pirmenybės teisės įsigyti parduodamų akcijų bei pirmenybės teisės įsigyti bendrosios dalinės nuosavybės teise turimo turto dalį panašumai ir skirtumai.
3. **Analizės metodas** – analizės metodas naudojamas skaidant darbe analizuojamų akcininkų pirmenybės teisės įsigyti naujos emisijos akcijų, įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų bei kitų teisinių institutų sudėtinę dalis, nagrinėjant šių dalių reikšmę ir svarbą.
4. **Lingvistinis** – lingvistinis metodas naudojamas darbe nagrinėjamų akcininkų pirmenybės teisę įsigyti parduodamų bendrovės akcijų reglamentuojančių normų gramatiniam analizavimui, siekiant nustatyti šių teisės normų pobūdį.

Darbo originalumas. Panašia tema rašė V. Bitė bei Ž. Narkevičius, tačiau šių teisės tyrėjų darbas yra mažiau išsamus kai kuriais nagrinėjamais aspektais. Šiame darbe, priešingai nei kituose, yra nagrinėjami akcininko pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų apėjimo probleminiai aspektai. Į šiuos bei kai kuriuos kitus darbe nagrinėjamus probleminius aspektus daktaro disertacijoje dėmesį atkreipė J. Rimas, tačiau jie nebuvo nagrinėti detalai, nevertinti jų teisėtumo aspektai. Šis darbas išsiskiria tuo, jog jame nuodugniau nagrinėjami akcininkų pirmenybės teisės įsigyti

parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų įgyvendinimo probleminiai aspektai ir sandorių, sudarytų pažeidžiant šią teisę, teisėtumas, negaliojimo teisiniai padariniai, taip pat pateikiamos kitokios nei doktrinoje vyraujančios įžvalgos dėl akcininko pirmenybės teisės įsigyti akcijų antrinėje apyvartoje pobūdžio.

Svarbiausi šaltiniai. Šiame darbe remiamasi Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbais, teisės aktais, Lietuvos ir užsienio teismų praktika. Pagrindiniai teisės aktai, naudojami darbe, yra Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas bei Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Analizuojant akcininkų pirmenybės teisės prigimtį vieni svarbiausių autorių buvo A. A. Awwad, V. Edwards. Nagrinėjant akcininkų pirmenybės teisių tikslus ir turinį, taip pat akcininko pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų apėjimo būdus, vieni svarbiausių autorių buvo V. Bitė, Ž. Narkevičius, J. Kiršienė, L. Mikalonienė, J. Rimas, D. Ambrasienė, K. M. Douglas ir A. R. Robert. Darbe remtasi šių autorių monografijomis, vadovėliais, moksliniais straipsniais. Taip pat paminėtina A. Dambrauskaitė, kurios monografija buvo vienas pagrindinių šaltinių nagrinėjant sandorių, sudarytų pažeidžiant akcininkų pirmenybės teisę įsigyti parduodamų akcijų, negaliojimo teisinius aspektus.

1. PIRMENYBĖS TEISĖS IŠTAKOS, TIKSLAI IR TURINYS

Siekiant tinkamai išnagrinėti akcininkų pirmenybės teisės įsigyti parduodamų bendrovės akcijų problematiką, visų pirma yra tikslinga išanalizuoti pačios akcininkų pirmenybės teisės ištakas, turinį ir tikslus. Būtina atkreipti dėmesį į tai, jog akcininko pirmenybės teisė gali būti skirtingų rūšių – pirmenybės teisė įsigyti parduodamų bendrovės akcijų antrinėje apyvartoje ir pirmenybės teisė įsigyti naujos emisijos akcijų. Šiame darbe bus nagrinėjama pirmenybės teisės įsigyti parduodamų bendrovės akcijų antrinėje apyvartoje problematika, tačiau siekiant aiškiau atskleisti pačios pirmenybės teisės ištakas, tikslus ir turinį, bei atsižvelgiant į tai, kad abi pirmenybės teisės rūšys turi panašumų, šioje darbo dalyje bus nagrinėjama ir pirmenybės teisė įsigyti naujos emisijos akcijų.

1.1. Pirmenybės teisės ištakas

Nuolat steigiant naujas bendroves, didėjant jų įtakai tiek verslo aplinkoje, tiek visuomenei, atsirado poreikis plėtoti priemones, skirtas ne tik pačių bendrovių, bet ir jų akcininkų interesų apsaugai. Pirmosios šios teisės užuomazgos pastebimos Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV). Akcininko pirmenybės teisė nebuvo įtvirtinta jokiais įstatymais, tačiau subjektai pradėjo suprasti, jog didinant įstatinį kapitalą ir išleidžiant naujas akcijas gali pasikeisti jų valdomų akcijų proporcija, o dėl to jie gali turėti mažiau teisių bendrovės valdyme, tad akcininkai pradėjo tarpusavyje sudarinėti susitarimus, kuriais į naujai išleidžiamas bendrovės akcijas pirmenybės teisę turėtų patys akcininkai. Atsiradus tokiems susitarimams, natūraliai kilo ir su jais įgyvendinimu susijusių nesutarimų, kurie nulėmė ginčus teismuose. Pirmaisiais atvejais, kada buvo pripažinta akcininko pirmenybės teisė, laikytini JAV teismų sprendimai bylose *Gray v. Portland Bank* bei *Stokes v. Continental*.¹ *Gray v. Portland Bank* byla buvo išnagrinėta 1807 m., kai Masačusetso Aukščiausiasis Teismas pripažino, jog susitarimas dėl pirmenybės teisės išleidžiant naujas akcijas yra galiojantis, todėl priteisė ieškovui akcijų, kurių įsigyti pirmenybės teise jam nebuvo suteikta galimybė.² Šis sprendimas susilaukė daug kritikos ir buvo abejojama jo

¹ AWWAD Amal Abu. Shareholders preemptive rights in listed and closely-held corporations and shareholders protection methods. *Il nuovo diritto delle società*, 2013, t. 19, p. 153.

² Masačusetso Aukščiausiasis Teismas. 1807 m. lapkričio 1 d. sprendimas *Gray v. Portland Bank*, 3 Mass. 364 [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. gruodžio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<https://casetext.com/case/gray-v-portland-bank>>.

precedentine galia, tačiau laikui bėgant tokie susitarimai buvo sudaromi vis dažniau ir tapo visuotinai pripažįstamais.³

Tuo tarpu Europoje akcininkų pirmenybės teisė atsirado vėliau. Didžiojoje Britanijoje 1862 m. akcininkų pirmenybės teisę buvo bandoma įtvirtinti teisiniu reglamentavimu, tačiau vėliau Didžiosios Britanijos įstatymuose, reglamentuojančiuose bendrovių veiklą, tokio reguliavimo neliko. Pažymėtina, jog ši nuostata nebuvo imperatyvaus pobūdžio – reguliavimas buvo toks, jog subjektai patys galėjo nuspręsti, taikyti pirmenybės teisę ar ne.⁴ Prancūzijoje pirmenybės teisė įtvirtinta 1935 m., nes dėl naudojimosi pirmenybės teise jau buvo sudaromi įvairūs susitarimai, tačiau nebuvo jokio reglamentavimo, dėl ko kildavo daug ginčų.⁵

Akcininko pirmenybės teisė Europos Sąjungos lygmeniu pirmą kartą pripažinta 1976 m., kai gruodžio 13 d. buvo priimta Antroji Tarybos direktyva dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos tokias priemones suvienodinti, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų akcinių bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, bendrovės steigiant, palaikant ir keičiant jų kapitalą, koordinavimo 77/91/EEB (toliau – Antroji direktyva). Antroje direktyvoje buvo numatyta akcininkų pirmenybės teisė įsigyti bendrovių naujos emisijos akcijų. Antrosios direktyvos 29 straipsnyje buvo numatyta, kad kai bendrovės kapitalas didinamas, pirmenybės teisę įsigyti naujai išleistas akcijas turi bendrovės akcininkai, proporcingai jų turimai kapitalo daliai.⁶ Ši direktyvos nuostata kai kurių teisės tyrinėtojų yra įvardijama kaip sumanaus lyginamosios teisinės medžiagos, paimtos iš kelių valstybių narių įstatymų ir praktikos, derinimo pavyzdys, tačiau ši nuostata sulaukdavo ir kritikos, nes joje nebuvo visų reikiamų elementų, skirtų tinkamai akcininkų interesų apsaugai, pvz., reikalavimo, jog kapitalo didinimo atveju akcijos būtų išleidžiamos geriausia kaina.⁷ Be kita ko, Antroje direktyvoje, nepaisant to, kad buvo draudžiama panaikinti pirmenybės teisę bendrovės dokumentuose, buvo nurodyta ir nemažai atvejų, kada akcininkų pirmenybės teisė galėjo būti netaikoma, o platus tokių išimčių ratas negali užtikrinti geriausios akcininkų interesų

³ AWWAD Amal Abu. Shareholders preemptive rights in listed and closely-held corporations and shareholders protection methods. *Il nuovo diritto delle società*, 2013, t. 19, p. 154.

⁴ *Ibid.*, p. 151-152.

⁵ *Ibid.*, p. 151-152.

⁶ 1976 m. gruodžio 13 d. Antroji Tarybos Direktyva 77/91/EEB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos tokias priemones suvienodinti, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų akcinių bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, bendrovės steigiant, palaikant ir keičiant jų kapitalą, koordinavimo OJ L 26, 1997 m. specialusis leidimas, skyrius 17, tomas 1, p 8–20.

⁷ EDWARDS Vanessa. *Europos Sąjungos bendrovių teisė*. Vilnius: EUGRIMAS, 2002, p. 95–96.

apsaugos.⁸ Antroji direktyva buvo pakeista 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2012/30/ES dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos tokias priemones suvienodinti, reikalauja iš Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 54 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, akcines bendroves steigiant, palaikant ir keičiant jų kapitalą, koordinavimo, tačiau šia direktyva, taip pat kaip ir ją pakeitusia 2017 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2017/1132 dėl tam tikrų bendrovių teisės aspektų⁹, nebuvo pristatyti jokie esminiai pakeitimai, dėl kurių valstybių narių įstatymų leidėjai būtų turėję privalomai keisti teisinį reguliavimą akcininkų pirmenybės teisės taikymo srityje. Tuo tarpu akcininkų pirmenybės teisė įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų nėra įtvirtinta Europos Sąjungos lygmeniu.¹⁰

Lietuvai 2004 m. įstojus į Europos Sąjungą, atsirado reikalavimas įgyvendinti Europos Sąjungos direktyvas. Dabartinio Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo (toliau – ABĮ) 47 straipsnio 2 d. numatyta, jog pirmumo teisę įsigyti visas parduodamas uždarnosios akcinės bendrovės akcijas turi akcininko pranešimo apie ketinimą parduoti akcijas gavimo uždarojoje akcinėje bendrovėje dieną buvę jos akcininkai.¹¹ To paties įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 4 punkte numatyta, kad akcininkai turi pirmumo teisę įsigyti bendrovės išleidžiamų akcijų ar konvertuojamųjų obligacijų, išskyrus atvejį, kai visuotinis akcininkų susirinkimas šio ABĮ nustatyta tvarka nusprendžia pirmumo teisę visiems akcininkams atšaukti.

Iš pateikiamų pavyzdžių akivaizdu, jog Lietuvai esant Europos Sąjungoje, tiek akcininko pirmenybės teisė įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų antrinėje apyvartoje, tiek bendrovei išleidžiant naujas akcijas, yra įtvirtinta teisiniu reglamentavimu, tačiau Lietuvos teisės sistemoje su akcininkų pirmenybės teise susijusių nuostatų buvo galima rasti ir prieš Lietuvai prisijungiant prie Europos Sąjungos. Lietuvos teisės tyrinėtojai pastebi, jog tiek 1990 m. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatyme, tiek 1994 m. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatyme jau buvo

⁸ AWWAD Amal Abu. Shareholders preemptive rights in listed and closely-held corporations and shareholders protection methods. *Il nuovo diritto delle società*, 2013, t. 19, p. 150.

⁹ 2017 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2017/1132 dėl tam tikrų bendrovių teisės aspektų, OJ L 169, 2017 Europos Sąjungos oficialusis leidinys, p. 46.

¹⁰ BITĖ. V. ir KIRŠIENĖ J. Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*, 2008, t. 5(107), p. 62.

¹¹ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 64-1914.

įtvirtintos nuostatos dėl akcininkų pirmenybės teisių.¹² Štai 1990 m. liepos 30 d. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 39 straipsnio 5 dalyje buvo reglamentuota, kad akcininko pirmumo teisė įsigyti bendrovės naujas akcijas suteikia jam galimybę pasirašyti akcijas, kurių nominali vertė proporcinga jo turimų akcijų nominaliai vertei.¹³ 1994 m. liepos 20 d. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatyme reguliavimas buvo analogiškas, tačiau papildomai atsirado galimybė akcininkams pirmumo tvarka įsigyti konvertuojamųjų obligacijų – šio įstatymo 43 straipsnio 3 dalyje buvo numatyta, kad jeigu akcinė bendrovė išleido konvertuojamas obligacijas, tai jos įstatinis kapitalas gali būti didinamas išleidžiant naujas (konvertuojamųjų obligacijų išleidimo nutarime nurodytos nominalios vertės) akcijas, į kurias jų savininkai galėtų keisti savo konvertuojamas obligacijas. Išleidžiant konvertuojamas obligacijas, akcininkams turi būti sudaryta pirmumo teisė įsigyti šių obligacijų proporcingai jų turimų akcinės bendrovės akcijų skaičiui, jeigu jos įstatuose nenumatyta kitaip.¹⁴ Be konvertuojamųjų obligacijų reglamentavimo atsirado ir papildomų procedūrinių akcininko pirmenybės teisės nuostatų. Pastebėtina, jog minėtose ABĮ redakcijose įtvirtina tik akcininkų pirmenybės teisė įsigyti naujos emisijos bendrovės akcijų, neįtvirtinant teisės uždarytųjų akcinių bendrovių akcininkams pirmenybės teise įsigyti parduodamų akcijų antrinėje apyvartoje. Tačiau šiuose įstatymuose buvo antrinės akcijų apyvartos apribojimų, nors ir nesusijusių su akcininkų pirmenybės teise įgyti akcijų. Šiose ABĮ redakcijose buvo įtvirtinta, kad uždarosiose akcinėse bendrovėse nuosavybės teisę į akcijas akcininkas gali perleisti tik gavęs valdybos sutikimą.¹⁵ Tokiame reguliavime atsispindi uždarojo tipo bendrovių akcijų perleidimo apribojimų tikslai, kurių siekiama ir suteikiant akcininkams pirmenybės teisę įsigyti parduodamų akcijų. Minėti tikslai šiame darbe bus nagrinėjami vėliau.

Akcininkų pirmenybės teisė įsigyti parduodamų uždarosios akcinės bendrovės akcijų Lietuvoje pirmą kartą įtvirtinta 2000 m. liepos 13 d.¹⁶ ABĮ. Tuo metu tai buvo reglamentuota 2000 m. liepos 13 d. ABĮ 49 straipsnio 9–14 dalyse. Pastebėtina, jog tuo metu vis dar galiojo įpareigojimas akcininkams pateikti pranešimus uždarosioms akcinėms bendrovėms, ne tik apie ketinimą parduoti akcijas, bet ir apie jų perleidimą kitokiais būdais.

¹² BITĖ V. ir NARKEVIČIUS Ž. Pre-emption right of shareholders to purchase shares for sale in private limited liability companies: the problematic legal remedies. *Business: theory and practise*, 2016, 17(2), p. 151.

¹³ 1990 m. liepos 30 d. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Lietuvos aidas*, 1990, nr. 57-0.

¹⁴ 1994 m. liepos 20 d. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 55-1046.

¹⁵ BITĖ V. ir NARKEVIČIUS Ž. Pre-emption right of shareholders to purchase shares for sale in private limited liability companies: the problematic legal remedies. *Business: theory and practise*, 2016, 17(2), p. 151.

¹⁶ Ši ABĮ redakcija įsigaliojo 2001 m. liepos 1 d.

Laikui bėgant ir modifikuojant teisinį reguliavimą, uždaryjū akcinių bendrovių akcijoms taikomi perleidimo apribojimai buvo perkelti į 2003 m. gruodžio 11 d. ABĮ 47 straipsnį, atskiriant atvirojo ir uždarojo tipo bendrovėms taikomus apribojimus į skirtingus ABĮ straipsnius, taip pat įtvirtinant akcininkų pirmenybės teisę įsigyti uždarnosios akcinės bendrovės akcijų antrinėje apyvartoje. Be kita ko, atsisakyta ir reikalavimo pranešti uždarajai akcinei bendrovei apie bet kokį perleidimą, nustatant pareigą pranešti tik apie planuojamą akcijų perleidimą pardavimo būdu, kad kiti akcininkai galėtų pasinaudoti pirmenybės teise. Tuo tarpu akcininkų pirmenybės teisė įsigyti naujos emisijos akcijų ir toliau galiojo keičiantis ABĮ redakcijoms, keitėsi tik procedūriniai šios teisės įgyvendinimo aspektai.

Taigi, akcininkų pirmenybės teisės ištakos siekia XIX amžiaus JAV subjektų teisinius santykius ir teismų sprendimus. Panašus reguliavimas pasiekė ir Europą, o 1976 m. Europos Sąjungos lygiu pradėtas pirmenybės teisės vienodinimas priėmus Antrąją direktyvą. Lietuvoje akcininkų pirmenybės teisė įsigyti naujos emisijos akcijų buvo įtvirtinta dar prieš įstojant į Europos Sąjungą, o laikui bėgant buvo plėtojama, didėjo jos apimtis. Akcininkų teisė pirmenybės teise įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų Lietuvoje pirmą kartą atsirado 2000 m. liepos 13 d. ABĮ redakcijoje, įsigaliojusioje nuo 2001 m. liepos 1 d.

1.2. Pirmenybės teisės tikslai

Tiriant akcininko pirmenybės teisės institutą būtina išnagrinėti, kokie yra šios teisės tikslai, nes tik taip bus galima tinkamai atskleisti teisės turinį, suprasti jos prigimtį, nagrinėti reikalingumą. Šioje darbo dalyje, siekiant pilna apimtimi atskleisti skirtingų akcininkų pirmenybės teisių tikslus, bus nagrinėjama tiek akcininkų pirmenybės teisė įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų, tiek akcininkų pirmenybės teisė įsigyti naujos emisijos akcijų.

Teisinėje literatūroje yra išskiriami du pagrindiniai akcininko pirmenybės teisės įsigyti naujos emisijos akcijų tikslai. *Pirmasis* yra akcininko turimos bendrovės dalies valdymo išlaikymas, arba, kitaip tariant, siekis išvengti bendrovės kontrolės erozijos,

akcininko dalies bendrovės įstatiniame kapitale sumažėjimo.¹⁷ Neužtikrinus galimybės bendrovės akcininkui proporcingai jo turimam akcijų skaičiui pirmenybės teise įsigyti naujai išleidžiamų bendrovės akcijų, sumažės šio akcininko įtaka bendrovėje (gali pasikeisti bendrovės kontrolės balansas). Šis akcininko pirmenybės teisės tikslas yra glaudžiai susijęs su turtinių bei neturtinių akcininkų teisių turiniu. Pavyzdžiui, jeigu išleidžiant naują akcijų emisiją naujai išleistas akcijas įsigytų ne tuometiniai bendrovės akcininkai, tai jų procentinės dalys įstatiniame kapitale sumažėtų, o atitinkamai sumažėtų ir jų gaunama dividendų ar likviduojamos bendrovės turto dalis, taip pat, pasikeitus proporcijai, kuris nors akcininkas arba keli akcininkai kartu gali netekti turimos balsų daugumos visuotiniame akcininkų susirinkime.¹⁸ Suteikiant akcininkams galimybę pasinaudoti pirmenybės teise ir įsigyti jų akcijų dalį įstatiniame kapitale proporcingai atitinkančią naujos akcijų emisijos dalį, visiems akcininkams pasinaudojant pirmenybės teise bendrovės kontrolės balansas nesikeičia.

Antrasis pirmenybės teisės įsigyti naujos emisijos akcijų tikslas yra siekis apsaugoti akcininkų turtinius interesus užkertant kelią jų turimų akcijų nuvertėjimui.¹⁹ Kadangi siekiant pritraukti naujo kapitalo naujos akcijos dažnai yra išleidžiamos mažesne nei rinkos kaina, akcininko turimos akcijos nuvertėja ir jis patiria nuostolių, kurie niekaip nekompensuojami.²⁰ Akcininkui nepasinaudojus pirmenybės teise įsigyti naujai išleidžiamų bendrovės akcijų, kiekviena naujai išleista bendrovės akcija, kurios vertė bus mažesnė negu reali bendrovės akcijų vertė, proporcingai mažins realią akcijų vertę.²¹

Minėtų pirmenybės teisės įsigyti bendrovės naujos emisijos akcijų tikslų yra siekiama tiek atvirojo tipo, tiek uždarojo tipo bendrovėse. Tuo tarpu teisinėje literatūroje bei teismų praktikoje išskiriami du pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų tikslai. Abu šie tikslai yra susiję būtent su uždarojo tipo bendrovių ypatybėmis.

Pirmasis šios pirmenybės teisės tikslas yra uždarojo tipo bendrovių akcininkų siekis kontroliuoti naujų akcininkų atėjimą į bendrovę esamam akcininkui perleidžiant savo

¹⁷ MYNERS Paul. *The impact of shareholders' pre-emption rights on a public company's ability to raise new capital: An invitation to comment from Paul Myners*. [interaktyvus]. 2004 [žiūrėta 2020 m. sausio 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20050303181339/http://www2.dti.gov.uk/cld/pdfs/11_02_discussion_paper.pdf>.

¹⁸ MIKALONIENĖ Lina. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai*: Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 148.

¹⁹ *Ibid.*, p. 148.

²⁰ BITĖ. V. ir KIRŠIENĖ J. Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*, 2008, t. 5(107), p. 62.

²¹ MIKALONIENĖ Lina. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai*: Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 149.

akcijas.²² Kadangi uždarojo tipo bendrovių valdymas pasižymi glaudžiais ryšiais tarp akcininkų, jie gali norėti, kad akcininkais būtų tik tie asmenys, kurie dirba bendrovėje ir tiesiogiai prisideda prie pelno augimo. Taip pat akcininkai gali norėti apsaugoti nuo atvejų, kai norintis pasitraukti iš bendrovės akcininkas perleidžia savo akcijų dalį konkuruojančiai bendrovei.²³ Tokie akcininkų poreikiai grindžiami būtent uždarojo tipo bendrovių ypatybėmis, kurių teisės tyrėjai išskiria tris:

- i). mažas uždarojo tipo bendrovių akcininkų skaičius;
- ii). glaudūs ryšiai tiek tarp akcininkų, tiek tarp darbuotojų ar vadovų;
- iii). bendrovės akcijų neplatinimas akcijų biržoje.²⁴

Tokio tikslo užuomazgos išskirtos ir ABI parengiamojoje medžiagoje – nurodoma, jog atsižvelgiant į tai, kad uždarytų akcinių bendrovių akcijomis nėra prekiaujama viešai, akcininkams paliekama teisė apsispręsti, ar leisti asmenims „iš šalies“ tapti bendrovės akcininkais.²⁵

Anksčiau įvardintos uždarojo tipo bendrovių ypatybės lemia ir *antrąjį* akcininkų pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų tikslą – siekį išlaikyti uždarnosios akcinės bendrovės valdymą vienosė rankose.²⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad tinkamu akcininko pirmumo teisės įgyvendinimu sudaroma galimybė sumažinti bendrovės dalyvių skaičių ir taip sukcentruoti kapitalą vienosė rankose. Dviejų ar daugiau akcininkų galimybės priimti sprendimus yra apsinkintos, todėl, kai vienas iš jų parduoda savo akcijas kitam akcininkui, bendrovės strateginis valdymas, kurį įgyvendina bendrovės akcininkai, tampa efektyvesnis ir patogesnis. Atitinkamai mažėja akcininkų tarpusavio nesutarimų tikimybė. Taip pat pirmumo teisė pirkti akcijas leidžia uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų atliekamą strateginį bendrovės valdymą išlaikyti tarp bendrovės kapitale jau dalyvaujančių ir bendrovės verslą gerai išmanančių

²² BITĖ. V. ir KIRŠIENĖ J. Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*, 2008, t. 5(107), p. 63.

²³ DOUGLAS K. M. ir ROBERT A. R. *The Law of Closely Held Corporations*. Austin: Aspen Publishers, 2010, 4 d., p. 3-4.

²⁴ BITĖ. V. ir KIRŠIENĖ J. Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*, 2008, t. 5(107), p. 63.

²⁵ 2003 m. lapkričio 10 d. Lietuvos Respublikos seimo Biudžeto ir finansų komiteto Papildomo komiteto Išvada dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. IXP-2878 [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.221135?positionInSearchResults=11&searchModelUUID=2b0d1059-780f-4aef-9292-6aceb47848df>>.

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje V. G. v. R. G., Nr. 3K-3-168/2009, kat. 42.5; 27.3.2.1; 42.6; 114.1; 2013 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje I. A. v. P. A. E. P., H. A. P., M. I. M., Nr. 3K-3-457/2013, kat. 21.6; 22.3.2; 27.3.2.1.

asmenų. Toks kapitalo uždarumas nuo išorinių subjektų ypač svarbus uždarojo tipo akcinėse bendrovėse.²⁷

Pastebėtina, jog V. Bitė bei J. Kiršienė 2008 m. nagrinėdami akcininko pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų tikslus, pastarojo tikslo išsamiau neaprašo kaip svarbaus,²⁸ tačiau nuo 2009 m. jis plačiai aiškinamas kasacinio teismo praktikoje kaip vienas svarbiausių. Darbo autoriaus nuomone, kasacinis teismas teisingai išskyrė šio tikslo svarbą, nes būtent jis yra labiausiai susijęs su uždarojo tipo bendrovių valdymo ypatybėmis ir pateisina apribojimų nuosavybės perleidimui taikymą. Nors šis tikslas turi ypatingų panašumų su bendraturčių pirmenybės teisės įsigyti parduodamos bendrosios nuosavybės dalį tikslais, jų sutapatinti nereikėtų. Bendriausia prasme bendraturčių pirmenybės teisės tikslas yra mažinti daikto savininkų skaičių, kad jų būtų ne daugiau kaip vienas.²⁹ Tuo tarpu akcininkų pirmenybės teisės įsigyti parduodamų akcijų nagrinėjamas tikslas yra sutelkti bendrovės valdymą vienose rankose – tai nebūtinai reiškia, kad siekiama išvengti situacijų, kai vienos bendrovės akcijų turi daugiau kaip vienas asmuo. Darbo autoriaus nuomone, Lietuvos Aukščiausias Teismas, aiškindamas nagrinėjamą akcininkų pirmenybės teisės įsigyti parduodamų akcijų tikslą, nors ir pagrįstai išskiria jo svarbą, visgi nepagrįstai jį sutapatina su bendraturčių pirmenybės teisės tikslais, nurodydamas, kad dviejų ir daugiau akcininkų galimybės priimti sprendimus yra apsunkintos.³⁰ Siekis sutelkti bendrovės valdymą vienose rankose turėtų būti suprantamas kaip siekis jį sutelkti vieningai apie bendrovės veiklą mažančių žmonių, kurie jau dalyvauja jos valdyme, rankose. Būtent todėl pirmenybės teise gali pasinaudoti tiek visi akcininkai, tiek kuris nors vienas iš jų, taip vienam akcininkui atsiskyrus bendrovės kapitalą išlaikant jau joje dalyvaujančių asmenų rankose.

Apibendrinant pasakytina, jog akcininkų pirmenybės teisės įsigyti naujos emisijos akcijų tikslai yra akcininkų siekis išvengti savo dalies mažėjimo bendrovės įstatiniame kapitale bei akcijų nuvertėjimo. Šie tikslai aktualūs tiek atvirojo, tiek uždarojo tipo bendrovėse. Tuo tarpu akcininko pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų tikslai yra siekis sudaryti galimybę akcininkams pasirinkti, ar į bendrovės

²⁷ *Ibid.*

²⁸ BITĖ. V. ir KIRŠIENĖ J. Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*, 2008, t. 5(107), p. 63.

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Keliav“ v. B. P. individuali įmonė, L. L. individuali įmonė, R. P., BUAB „Autuva“, Nr. E3K-3-475-611/2016, kat. 2.3.2.1; 2.3.2.9.1.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje V. G. v. R. G., Nr. 3K-3-168/2009, kat. 42.5; 27.3.2.1; 42.6; 114.1; 2013 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje I. A. v. P. A. E. P., H. A. P., M. I. M., Nr. 3K-3-457/2013, kat. 21.6; 22.3.2; 27.3.2.1.

valdymą įsileisti „pašalinių asmenų“, taip pat su galimybe sutelkti įmonės kapitalą vienoje, versle jau dalyvaujančių ir jį išmanančių asmenų, rankose. Šios pirmenybės teisės rūšies tikslai yra glaudžiai susiję tik su uždarojo tipo bendrovių valdymo ypatumais.

1.3. Pirmenybės teisės turinys

Akcininko pirmenybės teisės turinys yra vienas svarbiausių aspektų nagrinėjant akcininkų pirmenybės teisės institutą. Šioje darbo dalyje, nagrinėjant teisės aktus, mokslinius šaltinius bei teismų praktiką, bus išnagrinėtas akcininko pirmenybės teisės įsigyti naujos emisijos akcijų bei pirmenybės teisės įsigyti parduodamų akcijų turinys bei procedūrinio įgyvendinimo ypatumai.

Pirmenybės teisė įsigyti naujos emisijos akcijų yra turtinė akcininkų teisė. Akcininkai turi turtinę teisę, kaip reglamentuota ABĮ 15 straipsnio 1 dalies 4 punkte, pirmumo teise įsigyti bendrovės išleidžiamų akcijų ar konvertuojamųjų obligacijų, išskyrus atvejį, kai visuotinis akcininkų susirinkimas ABĮ nustatyta tvarka nusprendžia pirmumo teisę visiems akcininkams atšaukti. Šios pirmumo teisės įgyvendinimo ypatumai reglamentuojami ABĮ 57 straipsnio nuostatose. ABĮ reglamentuota, jog akcijas išleidusi bendrovė privalo paskelbti apie galimybę pasinaudoti pirmumo teise įstatuose nurodytame šaltinyje. Kai akcijas išleidžia uždaroji akcinė bendrovė, toks pranešimas gali būti įteikiamas visiems akcininkams pasirašytinai arba jiems išsiunčiamas registruotu paštu, o viešai neskelbiamas. Per pranešime numatytą terminą akcininkai privalo pranešti apie savo ketinimą pasinaudoti pirmenybės teise. Akcininkams nusprendus pirmenybės teise nepasinaudoti, akcijas gali įsigyti kiti akcininkai arba tretieji asmenys. Visuotiniam akcininkų susirinkimui tokią teisę atšaukus, bendrovės akcininkai neturi pirmenybės prieš trečiuosius asmenis įsigyjant bendrovės akcijų, tačiau tokia teisė atšaukiama gali būti tik visiems akcininkams kartu, o tokį sprendimą akcininkai turi argumentuoti.³¹ Pažymėtina, jog pirmenybės teisė akcininkams įsigyti naujos emisijos akcijų suteikiama tik tais atvejais, kai bendrovės įstatinis kapitalas yra didinamas akcininkų papildomais įnašais.³² Įstatinį kapitalą didinant iš bendrovės nuosavų lėšų, pirmenybės teisės institutas negali būti taikomas, nes tokiu būdu didinant įstatinį kapitalą išleistos naujos akcijos negali būti suteikiamos tretiesiems

³¹ MIKALONIENĖ Lina. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai*: Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 147–148.

³² *Ibid.*, p. 147.

asmenims – jos yra privalomai dalinamos visiems bendrovės akcininkams proporcingai jų turimų akcijų kiekiui.

Akcininko pirmenybės teisė įsigyti parduodamų bendrovės akcijų reglamentuota ABĮ. ABĮ 47 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad apie ketinimą parduoti visas ar dalį uždarnosios akcinės bendrovės akcijų akcininkas privalo raštu pranešti uždarajai akcinei bendrovei, nurodydamas perleidžiamų akcijų skaičių pagal klases ir pardavimo kainą. Straipsnio 2 dalyje reglamentuota, kad pirmumo teisę įsigyti visas parduodamas uždarnosios akcinės bendrovės akcijas turi akcininko pranešimo apie ketinimą parduoti akcijas gavimo uždarojoje akcinėje bendrovėje dieną buvę jos akcininkai. Straipsnio 5 dalyje nustatyta, jog jei vienas ar keli uždarnosios akcinės bendrovės akcininkai per nustatytą terminą pareiškė pageidavimą pirkti visas akcininko parduodamas uždarnosios akcinės bendrovės akcijas, akcininkas šias akcijas privalo parduoti pageidavimą pareiškusiems akcininkams (vienam ar keliems), o pageidavimą pareiškę akcininkai už kainą, ne mažesnę nei buvo nurodyta pranešime, privalo nupirkti visas šias akcijas. Galiausiai, straipsnio 7 dalyje įtvirtinta, kad jei per šiame straipsnyje nustatytus terminus uždarnosios akcinės bendrovės vadovas akcininkui praneša, kad kiti akcininkai nepageidauja įsigyti visų ketinamų parduoti akcijų arba pranešimo nepateikia, akcininkas įgyja teisę savo nuožiūra parduoti akcijas už ne mažesnę kainą, nei buvo nurodyta jo pranešime apie ketinimą parduoti akcijas.

Procedūriškai akcininkas, ketinantis parduoti sau nuosavybės teise priklausančias akcijas, apie tokį ketinimą privalo pranešti akcijas išleidusiai uždarajai akcinei bendrovei. Uždarnosios akcinės bendrovės vadovas, kaip tai nustatyta ABĮ 47 straipsnio 3 ir 4 dalyse, ne vėliau kaip per 5 dienas nuo tokio akcininko pranešimo gavimo praneša apie šį akcininko ketinimą kitiems uždarnosios akcinės bendrovės akcininkams bei nustato ne trumpesnę nei 10, tačiau ne ilgesnę nei 21 dienos terminą pranešti apie pageidavimą įsigyti parduodamas akcijas. Galiausiai, gavęs kitų akcininkų pranešimus dėl pageidavimo įsigyti parduodamas akcijas, vadovas praneša akcijas parduoti ketinančiam akcininkui apie kitų akcininkų valią. Jeigu nors vienas akcininkas pageidauja įsigyti akcijas, jos negali būti parduodamos tretiesiems asmenims. Jeigu pageidavimą įsigyti akcijas išreiškia daugiau nei vienas akcininkas, parduodamos akcijos jas perkantiems akcininkams paskirstomos proporcingai pagal perkantiems akcininkams priklausančių akcijų skaičių. Ši akcininko pirmenybės teisės įgyvendinimo tvarka galioja tik akcijas parduodant – akcijas perleidžiant kitokiu nei pardavimo būdu, pirmenybės teisės nuostatos nėra taikomos (ABĮ 47 straipsnio 11 dalis). Pažymėtina, jog uždarnosios akcinės bendrovės įstatuose gali būti nustatyta kitokia akcijų pardavimo tvarka (ABĮ 47 straipsnio 9 dalis).

Teismų praktikoje aiškinama, jog pasiūlymas pasinaudoti pirmenybės teise, kitiems akcininkams sutikus, pats savaime neįpareigoja akcininko sudaryti akcijų pirkimo-pardavimo sutarties. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje išaiškinta, kad akcininko pareiga pasiūlyti ir parduoti bendrovės akcijas pageidaujančiam pirkti bendrovės akcininkui yra įstatyminė prievolė (lot. *lex obligationis*), kurios viena šalis yra iš bendrovės kapitalo pasitraukiantis akcininkas, kita – visi likę akcininkai. Šios įstatyminės prievolės vykdymas, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.167 straipsnio³³ prasme, savaime yra ne oferta, o tik siūlymas pasinaudoti pirmumo teise pirkti ir derėtis.³⁴ Akcijas parduodantis akcininkas siūlo ne sudaryti akcijų pirkimo-pardavimo sutartį, o tik praneša apie savo siekį perleisti akcijas tretiesiems asmenims, kad sužinotų, ar kiti akcininkai pageidaus pasinaudoti pirmenybės teise. Akcijas parduodantis akcininkas gali būti sudaręs preliminarinius susitarimus dėl nematerialių akcijų pirkimo-pardavimo su trečiaisiais asmenimis dar prieš kitiems akcininkams pasiūlydamas pasinaudoti pirmenybės teise ABĮ 47 straipsnyje numatyta tvarka, o kitiems akcininkams nusprendus nepasinaudoti pirmenybės teise, sudaryti pagrindinę sutartį. Kadangi yra draudžiama būtent perleisti nuosavybės teisę į akcijas tik pardavimo būdu, pirma nepasiūlius jų įsigyti kitiems akcininkams, atsižvelgiant į tai, kad nuosavybės teisė į nematerialias akcijas perleidžiama nuo įrašų akcininkų vertybinių popierių sąskaitose padarymo momento, sudaryti preliminarinius susitarimus su trečiaisiais asmenimis galima ir prieš įgyvendinant ABĮ 47 straipsnyje numatytas procedūras.³⁵

Tad nors pasiūlymas pasinaudoti pirmenybės teise ir nėra oferta pasiūlymą gavusių akcininkų atžvilgiu, tačiau akcininkų pirmenybės teisė įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų yra imperatyvi – ji taikoma privalomai kiekvienam uždarnosios akcinės bendrovės akcijų pardavimui ir įstatuose jos panaikinti negalima. Teisinėje bendruomenėje nėra sutariama dėl šios teisės imperatyvaus pobūdžio, nes 2010 m. atsirado anksčiau minėta ABĮ 47 straipsnio 9 dalies nuostata dėl akcininkų galimybės uždarnosios akcinės bendrovės įstatuose nustatyti kitokią akcijų pardavimo tvarką. Kai kurie mokslininkai teigia, kad akcininkų pirmenybės teisė įsigyti parduodamų bendrovės akcijų yra dispozityvi ir bendrovės įstatuose jos galima visiškai atsisakyti³⁶, tuo tarpu kiti teisės tyrėjai mano, jog galimybė įstatuose atsisakyti pirmenybės teisės privalo būti aiškiai

³³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje V. G. v. R. G., Nr. 3K-3-168/2009, kat. 42.5; 27.3.2.1; 42.6; 114.1.

³⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-400-186/2016 (civilinės bylos medžiaga pripažinta nevieša).

³⁶ RIMAS J. *Privataus kapitalo sandoriai: bendrovių teisės aspektai*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010, p. 248–249.

nurodyta įstatyme.³⁷ Darbo autoriaus nuomone, atsižvelgiant į akcininkų interesų pirmenybės principą, sutiktina su antrąja pozicija, jog, priešingai nei kai kuriose kitose šalyse,³⁸ visiškai atsisakyti pirmenybės teisės taikymo Lietuvoje negalima – galima tik pakeisti jos taikymo tvarką, pvz., pranešimų siuntimo terminus. Priešingos išvados daryti neleidžia ABĮ 47 straipsnio 9 dalies formuluotė, kuria leidžiama nustatyti tik būtent kitokią akcijų pardavimo tvarką, tačiau nėra aiškiai suteikiama teisė atsisakyti pačios pirmenybės teisės bei ABĮ 47 straipsnio 2 dalies formuluotė, kurioje nurodyta, kad pirmenybės teisę įsigyti akcijų turi kiti akcininkai. Ši abejonė galėjo kilti iki ABĮ 47 straipsnio 9 dalies atsiradimo 2010 m., nes tuo metu ABĮ 47 straipsnio 2 dalyje buvo rašoma „jeigu įstatuose nenumatyta kitaip“, tačiau ir tuo metu aiškinta, kad pirmenybės teisės atsisakyti negalima.³⁹ Pastebėtina, jog šis klausimas teismų praktikoje nagrinėtas ir po naujo ABĮ redakcijos įsigaliojimo – Lietuvos apeliacinis teismas yra išaiškinęs, jog įstatuose negalima visiškai panaikinti pirmenybės teisės⁴⁰, tačiau net 2016 m., t. y. praėjus šešiams metams nuo nuostatos įsigaliojimo, Lietuvos teisės mokslininkai vis dar išvėlgė problemą, kad nėra aišku, ar galima visiškai atsisakyti pirmenybės teisės parduodant uždarnosios akcinės bendrovės akcijas antrinėje apyvartoje⁴¹, nes teismų praktika šiuo klausimu nėra plati, dėl šios problemos nėra išsamiai pasisakyta, nėra būtent Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimų. Pvz., Juozas Rimas teigia, kad naujai atsiradusi ABĮ 47 straipsnio 9 dalis eksplicitiškai suteikia laisvę įstatuose numatyti kitokią, nei įstatyme nustatytą, uždarnosios akcinės bendrovės akcijų pardavimo tvarką, todėl galima atsisakyti pirmenybės teisės taikymo. Su šiuo teiginiu nesutiktina, nes pats autorius įvardija akcijų pardavimo tvarką, o ne akcininkų pirmenybės teisę. Pažymėtina, jog pati akcininkų pirmenybės teisę įsigyti parduodamų akcijų yra imperatyvi, tuo tarpu šios pirmenybės teisės įgyvendinimo teisinis reguliavimas yra dispozityvus – įstatuose leidžiama susitarti dėl kitokio šios teisės įgyvendinimo. Paties pirmenybės teisės instituto bei jo įgyvendinimo procedūros atskirumą pabrėžia ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika.⁴²

³⁷ BITĖ. V. ir KIRŠIENĖ J. Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*, 2008, t. 5(107), p. 64.

³⁸ *Ibid.*, p. 64.

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje J. N. V. S. G. ir R. F., Nr. 3K-3-587/2009, kat. 21.6; 22.3.2; 27.3.2.1; 41; 42.12.

⁴⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje M. V. v. UAB „Choreda“, G. G., R. G., UAB „Banga plius“, UAB „Aurum investicijų grupė“, UAB „Esama“, Nr. 2-472/2011.

⁴¹ BITĖ V. ir NARKEVIČIUS Ž. Pre-emption right of shareholders to purchase shares for sale in private limited liability companies: the problematic legal remedies. *Business: theory and practise*, 2016, 17(2), p. 152.

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje V. S. v. A. B., D. B., AB „City Service“ ir UAB „Būsto administravimo agentūra“, Nr. 3K-3-276/2008, kat. 42.5, 121.13.

Pirmenybės teisės įsigyti parduodamų akcijų imperatyvų pobūdį patvirtina ir reikalavimas naudotis pirmenybės teisės įgyvendinimo procedūromis, kai akcijos perleidžiamos kitiems tos pačios uždarnosios akcinės bendrovės akcininkams. V. Bitė bei J. Kiršienė siūlė, atsižvelgiant į akcininkų pirmenybės teisės įsigyti akcijų antrinėje apyvartoje tikslus bei į tai, kad kai kuriose kitose šalyse neprivaloma akcijų pirmumo teise pasiūlyti įsigyti visiems akcininkams, kai akcijos parduodamos kuriam nors iš akcininkų, uždarnosios akcinės bendrovės akcijų pardavimui pritaikyti modelį, kai pirmenybės teisės taikymas privalomas tik parduodant akcijas tretiesiems asmenims, įstatuose paliekant galimybę nustatyti tokios teisės privalomumą akcijas parduodant ir kitiems akcininkams.⁴³ Darbo autoriaus nuomone, dabartinis teisinis reglamentavimas yra teisingas ir nekeistinas. Toks imperatyvus pirmenybės teisės įsigyjant akcijų antrinėje apyvartoje reglamentavimas padeda geriausiai pasiekti pirmenybės teisei keliamą tikslą – sukcentruoti bendrovės kapitalą ir valdymą vienoje, verslą išmanančiose rankose. Nors šis tikslas pasiekiamas ir akcijas įgijus ne visiems, o tik kuriam nors iš akcininkų, netaikant pirmenybės teisės parduodant akcijas tarp akcininkų gali nepagrįstai pasikeisti bendrovės kontrolės balansas, gali kilti nesutarimų tarp akcininkų dėl akcijų neįgijusių akcininkų nepasitenkinimo, nes lygiomis dalimis valdę verslą akcininkai staiga gali būti pradėti skirstyti į stambiuosius ir smulkiuosius. Darbo autoriaus nuomone, pirmenybės teisės taikymas akcijas parduodant tarp akcininkų nėra per griežtas nuosavybės teisės į akcijas apribojimas, nes iš uždarnosios akcinės bendrovės pasitraukus vienam dalyviui, atsižvelgiant į partnerystę grįstą bendrovės valdymą, siekiant tinkamai įgyvendinti verslo kontrolės sukcentravimo jį išmanančiose ir vienodai mėstančių asmenų rankose tikslą, kiti akcininkai turi turėti teisę šio akcininko akcijas įsigyti pasidalinant proporcingai savo valdomoms akcijų dalims.

Apibendrinant pasakytina, jog ABI įtvirtinta akcininkų pirmenybės teisė įsigyti naujos emisijos akcijų suteikia teisę akcininkams, kai yra didinamas įstatinis kapitalas, įsigyti šias akcijas proporcingai savo turimam akcijų kiekiui, taip išlaikant savo valdomų akcijų proporciją bei išvengiant turimų akcijų nuvertėjimo. Ši teisė visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimu gali būti ir atšaukta. Tuo tarpu akcininkų pirmenybės teisė įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų, vienam akcininkui pasitraukus iš bendrovės, akcininkams suteikia galimybę išvengti naujų dalyvių atėjimo į uždarąją akcinę bendrovę, sutelkti bendrovės kapitalą ir valdymą vienoje rankose, likusiems akcininkams proporcingai paskirstyti uždarnosios akcinės bendrovės kapitalo dalis. Akcininkų pirmenybės teisė įsigyti parduodamas akcijas yra imperatyvi – įstatuose šios teisės atšaukti

⁴³ *Ibid.*, p. 63.

negalima, tuo tarpu ABĮ numatyta šios teisės įgyvendinimo procedūra yra dispozityvi, bendrovės įstatuose gali būti numatyta kitokia nei įstatyme šios teisės įgyvendinimo procedūra.

2. PIRMENYBĖS TEISĖS ĮGYVENDINIMO PROBLEAMOS

Išanalizavus pirmenybės teisės įsigyti parduodamų bendrovės akcijų prigimtį, tikslus ir paskirtį, aktualu išnagrinėti, kaip ši teisė užtikrina akcininkų interesus, kaip šios teisės tikslai yra pasiekiami praktikoje, todėl šioje darbo dalyje bus analizuojami pirmenybės teisės įgyvendinimo probleminiai aspektai. Šiame darbe jau buvo minėta, jog pirmenybės teisė, taikoma akcijų antrinėje apyvartoje, yra reglamentuota ABĮ. ABĮ 47 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog apie ketinimą parduoti visas ar dalį uždarnosios akcinės bendrovės akcijų akcininkas privalo raštu pranešti uždarajai akcinei bendrovei, nuroydamas perleidžiamų akcijų skaičių pagal klases ir jų pardavimo kainą. Gavęs tokį akcininko pranešimą, uždarnosios akcinės bendrovės vadovas privalo raštu pranešti kitiems bendrovės akcininkams apie tokį vieno iš akcininkų ketinimą. Šie turi atsakyti, ar pageidauja pasinaudoti pirmenybės teise. Gavęs visų akcininkų atsakymus (arba pasibaigus nustatytam terminui atsakymams pateikti), uždarnosios akcinės bendrovės vadovas apie kitų akcininkų valią dėl akcijų įsigijimo praneša akcijas parduoti siekiančiam akcininkui. Jeigu nėra akcininkų, norinčių įsigyti akcijas, arba akcijas parduoti siekiančiam akcininkui nustatytais terminais nėra pateikiamas atsakymas dėl kitų akcininkų valios, šis akcininkas įgyja teisę savo nuožiūra parduoti akcijas už ne mažesnę kainą, nei buvo nurodyta jo pranešime apie ketinimą akcijas parduoti. Tokia pirmenybės teisės įgyvendinimo tvarka taikoma tik akcijas parduodant – nuosavybės teisę į akcijas perleidžiant kitokiu įstatymų nustatytu būdu (ne pardavimo), akcininkas neturi pareigos akcijų pasiūlyti kitiems uždarnosios akcinės bendrovės akcininkams.

Atsižvelgiant į praktikoje egzistuojančias problemas ir nagrinėjant teisinį reguliavimą bei šio darbo autoriaus išvelgiamas potencialias pirmenybės teisės įgyvendinimo problemas, šioje darbo dalyje bus nagrinėjama uždarnosios akcinės bendrovės vadovo atsakomybė netinkamai vykdžius ABĮ 47 straipsnio reikalavimus, taip pat bus analizuojami praktikoje pasitaikantys būdai, kuriais akcininkai siekia apeiti ABĮ 47 straipsnyje įtvirtintas nuostatas ir tretiesiems asmenims perleisti nuosavybės teisę į akcijas, nepasiūlydami jų pirmenybės teise įsigyti kitiems uždarnosios akcinės bendrovės akcininkams, tokių būdų teisėtumas, rizikos, pažeistų interesų ir teisių gynimo būdai, perspektyvos.

2.1. Vadovo atsakomybė

Vertinant ABI 47 straipsnyje įtvirtintą teisinį reguliavimą darytina pagrįsta išvada, jog pareigą užtikrinti pirmenybės teisės įgyvendinimą turi akcijas parduoti siekiantys akcininkai, nes jie turi pateikti pirminį pranešimą uždarajai akcinei bendrovei apie siekį parduoti savo nuosavybės teise turimas akcijas. Tačiau procedūrinius veiksmus (informuoti kitus akcininkus ir kt.) privalo atlikti ir akcijas išleidusios uždarnosios akcinės bendrovės vadovas. Akcijas parduoti siekiantis akcininkas teisę parduoti akcijas tretiesiems asmenims įgyja bei yra laikoma, kad kiti akcininkai nesiekia pasinaudoti savo pirmenybės teise, ne tik, kai akcininkui pateikiamas pranešimas, kad kiti akcininkai nesiekia įgyti akcijų, bet ir kai akcininkui nėra laiku įteikiamas joks pranešimas. Tačiau nors akcininkas ir įgyja teisę parduoti akcijas laiku negavęs atsakymo iš uždarnosios akcinės bendrovės vadovo ir turėtų būti laikoma, kad kiti akcininkai nesiekia pasinaudoti pirmenybės teise, kitiems akcininkams sutrukdyti pasinaudoti pirmenybės teise gali netinkamas uždarnosios akcinės bendrovės vadovo pareigų vykdymas (pvz., privalomų pranešimų neišsiuntimas ar išsiuntimas praleidžiant terminus). Esant situacijai, kai akcininkas išreiškia norą parduoti savo turimas uždarnosios akcinės bendrovės akcijas, kitas akcininkas išreiškia valią pasinaudoti pirmenybės teise, tačiau vadovas laiku arba tinkamai neatlieka privalomų procedūrų, akcijos gali būti perleistos tretiesiems asmenims nepaisant to, kad kitas akcininkas nori pasinaudoti pirmumo teise. Vėliau bylinėjantis dėl tokio akcijų perleidimo bei potencialiai taikant restituciją, galimai žalą patirtų tiek akcininkas, perleidęs akcijas, tiek akcininkas, išreiškęs norą pasinaudoti pirmenybės teise, tiek trečiasis asmuo, įsigijęs akcijas. Esant tokiam reguliavimui aktualu nagrinėti, kokia atsakomybė galėtų būti taikoma vadovui, netinkamai įvykdžiusiam ABI 47 straipsnyje numatytas procedūras.

ABI 47 straipsnyje yra numatytos dvi pareigos, kurias uždarnosios akcinės bendrovės vadovas privalo atlikti, gavęs akcininko pranešimą apie ketinimą parduoti akcijas:

- i). ne vėliau kaip per 5 dienas nuo akcininko pranešimo apie ketinimą parduoti akcijas gavimo dienos kiekvienam uždarnosios akcinės bendrovės akcininkui pranešti pasirašytinai arba išsiųsti registruotu laišku pranešimą, kuriame turi būti nurodyta parduodamų akcijų skaičius pagal klases, siūloma pardavimo kaina ir terminas, per kurį akcininkas gali pranešti uždarajai akcinei bendrovei apie pageidavimą pirkti parduodamų akcijų;

- ii). ne vėliau kaip per 30 dienų nuo akcininko pranešimo apie ketinimą parduoti akcijas gavimo dienos uždarnosios akcinės bendrovės vadovas turi pranešti akcininkui apie kitų akcininkų pageidavimą pirkti visas jo parduodamas akcijas.

Pažymėtina, jog teismuose nebuvo nagrinėti ginčai dėl šių vadovo pareigų pažeidimo ar žalos, kilusios dėl šių pareigų pažeidimo, atlyginimo. Kadangi uždarujų akcinių bendrovių vadovai, pagal ABĮ nustatytą tvarką, yra renkami kitų bendrovės organų, tačiau su vadovais bendrovė privalo sudaryti darbo sutartis, bendrovės vadovui gali būti taikoma dviejų rūšių atsakomybė – civilinė, kurioje galioja visiško žalos atlyginimo principas, arba materialinė, pagal darbo teisę.⁴⁴ 2017 m. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas suformavo naujas taisyklės dėl atsakomybės taikymo vadovams – nustatyta, kada taikoma civilinė atsakomybė, o kada – materialinė. Kasacinis teismas konstatavo, kad civilinės ir materialinės atsakomybės atribojimo kriterijus turėtų būti vadovo pažeistų pareigų pobūdis: tuo atveju, jei vadovas pažeidžia jam, kaip valdymo organui, nustatytą pareigą, jam kyla civilinė atsakomybė, o kai vadovas žalą padaro pažeisdamas jam, kaip bendrovės darbuotojui, nustatytas pareigas, jam taikoma materialinė atsakomybė pagal darbo teisę, kurios esmė – atsakomybės ribojimas darbo teisės normų nustatytu dydžiu ir tvarka. Kai vadovas pažeidžia fiduciarines Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.87 straipsnyje įtvirtintas pareigas arba specialiuosiuose įstatymuose jam, kaip vadovui, nustatytas pareigas, yra taikoma civilinė atsakomybė.⁴⁵ Tad siekiant išsiaiškinti, kuri atsakomybės rūšis turėtų būti taikoma vadovui už ABĮ 47 straipsnyje įtvirtintų pareigų pažeidimą, reikia analizuoti, kokios yra ABĮ 47 straipsnyje vadovui įtvirtintos pareigos – kaip uždarnosios akcinės bendrovės valdymo organo ar kaip darbuotojo.

Darbo autoriaus nuomone, ABĮ 47 straipsnyje yra įtvirtintos uždarnosios akcinės bendrovės vadovo, kaip bendrovės valdymo organo, pareigos, tad už netinkamą ABĮ 47 straipsnyje įtvirtintų pareigų vykdymą uždarnosios akcinės bendrovės vadovui turėtų kilti civilinė atsakomybė. Tai grindžiama tuo, jog pareigos, susijusios su akcininkų pirmenybės teisės įgyvendinimu, vadovui yra numatytos būtent ABĮ, todėl laikytina, kad uždarnosios akcinės bendrovės vadovui jos kyla kaip bendrovės vienasmeniam valdymo organui, o ne kaip darbuotojui. Tokį aiškinimą palaiko ir kasacinis teismas – kaip jau minėta anksčiau,

⁴⁴ JAKUNTAVIČIŪTĖ, Gintarė. Bendrovės vadovo atsakomybė bendrovei: civilinė ar materialinė? *Socialinių mokslų studijos*, 2011, 3(4), p. 1444–1445, 1454–1455.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vakarų cinkas“ v. R. T., Nr. 3K-7-177-701/2017, kat. 1.4.2; 2.6.10.5.2.17.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad pareigos vadovui, nustatytos CK 2.87 straipsnyje arba specialiuose įstatymuose, yra nustatytos jam kaip valdymo organui.

Pastebėtina, kad nors darbo autorius ir pritaria kasacinio teismo išaiškinimams dėl civilinės atsakomybės vadovui taikymo, kiekviena situacija turėtų būti vertinama individualiai. Kadangi siekiant taikyti civilinę atsakomybę vadovui reikėtų įrodyti civilinės atsakomybės taikymo sąlygas, jas analizuojant, darbo autoriaus nuomone, vertėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kodėl akcininkui, siekiančiam parduoti akcijas, pranešimas apie kitų akcininkų siekį įsigyti parduodamas akcijas nebuvo pateiktas laiku, kokie buvo kitų bendrovės akcininkų tarpusavio santykiai. Kaip bus nagrinėjama vėliau šiame darbe, akcijų pirkimo-pardavimo sutartis, sudaryta nepasiūlius akcijų pirmenybės teise įsigyti kitiems akcininkams, vėliau gali būti pripažinta, tačiau atsižvelgiant į imperatyvų akcininkų pirmenybės teisės įsigyti parduodamų akcijų pobūdį, vadovui netinkamai vykdžius šioje darbo dalyje įtvirtintas pareigas egzistuoja pagrindas pripažinti akcijų pirkimo-pardavimo sutartį negaliojančia, nes nebuvo laikomasi imperatyvaus įstatymo reikalavimo pasinaudoti pirmenybės teisės įgyvendinimo procedūromis.

2.2. Pirmenybės teisės apėjimo būdų analizė

Šioje darbo dalyje bus analizuojami dažniausiai pasitaikantys atvejai, kai akcininkai apeina pirmenybės teisę ir parduoda akcijas tretiesiems asmenims, nepasiūlę įsigyti šių akcijų pirmenybės teise kitiems akcininkams. Įstatymų leidėjas, kurdamas pirmenybės teisės įgyvendinimo mechanizmą, jį siekė padaryti tokį, kad šios teisės egzistavimas ir privalomas įgyvendinimas sukeltų kuo mažiau rūpesčių akcininkams, siekiantiems parduoti savo akcijas. Taip įstatymų leidėjo valią aiškina ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas – apibendrinamas ABĮ 47 straipsnyje įtvirtintą reguliavimą, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad ABĮ 47 straipsnyje parduodančių ir perkančių akcininkų pareigos ir teisės įtvirtintos tokiu būdu, kad būtų užtikrinta parduodančio akcininko teisė greitai, maksimaliai per du mėnesius, perleisti akcijas.⁴⁶ Nors įstatymų leidėjas dviejų mėnesių laikotarpį supranta kaip trumpą laiko tarpą akcininkui sužinoti, ar kiti akcininkai pageidauja pasinaudoti pirmenybės teise, verslo subjektams šis laikotarpis dažnai gali pasirodyti

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Liuks“ v. UAB „Saulius ir Kristupas“, G. U., D.U., A. A. V. (jo teisių perėmėjams D. V., V. V.), A. J., A. I. J., A. K., S. K., A. R. S., A. S., P. D., V. D., R. Š., S. Š., M. J., A. J., R. G., G. E. M., L. F., A. F., A. D., D. D., A. V. V., S. P. ir V. G., Nr. 3K-3-98-248/2015, kat. 21.4.1.1; 21.4.2.1; 21.6; 41.

nepagrįstai ilgas, ypač atsižvelgiant į tai, kad dėl rinkos sąlygų per dviejų mėnesių laikotarpį gali pasikeisti tiek akcijų kaina, tiek jų paklausa rinkoje. Dėl vienokių ar kitokių priežasčių akcininkai gali siekti parduoti savo akcijas tretiesiems asmenims nepasinaudodami pirmenybės teise. Tai gali nulemti tiek prasti santykiai su kitais akcininkais, tiek ekonominės sąlygos, tiek ir paprastas siekis nuosavybės teisę į akcijas perleisti greičiau. Kadangi įstatymų leidėjas ABĮ 47 straipsnio 11 dalyje nustatė, kad akcininkai pirmenybės teise uždarosios akcinės bendrovės akcijų negali įsigyti akcijas perleidžiant kitu įstatymų nustatytu būdu (ne pardavimo), praktikoje egzistuoja įvairių kitų būdų, kuriais akcininkai perleidžia akcijas tretiesiems asmenims, išvengdami siūlymo akcijas įsigyti kitiems akcininkams. Atsižvelgiant į tai, šioje darbo dalyje bus nagrinėjamas akcijų dovanojimo bei mainų sutarčių sudarymo, taip pat akcijų įnešimo į kitos bendrovės įstatinį kapitalą, kai tikrieji šių sandorių tikslai yra akcijų pardavimas, teisėtumas bei ginčijimo perspektyvos.

2.2.1. Dovanojimo sutartys

Dovanojimo sutarties samprata yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.465 straipsnyje. Straipsnio 1 dalyje numatyta, kad pagal dovanojimo sutartį viena šalis (dovanotojas) neatlygintinai perduoda turtą ar turtinę teisę (reikalavimą) kitai šaliai (apdovanotajam) nuosavybės teise arba atleidžia apdovanotąjį nuo turtinės pareigos dovanotojui ar trečiajam asmeniui. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.466 straipsnyje numatyta, kad jeigu abi dovanojimo sutarties šalys viena kitai perduoda tam tikrą turtą arba turtines teises ar priešpriešines prievoles, tai tokia sutartis nelaikoma dovanojimo sutartimi. Šiuo atveju atsiranda apsimestinių sandorių teisinės pasekmės. Kai vienas asmuo perduoda turtą ar turtinę teisę kitam asmeniui už atlyginimą, dovanojimo sutartis gali būti pripažinta sudaryta tik dėl tos turto ar turtinės teisės dalies, kuri viršija atlyginimo vertę, jeigu prievolės esmė neleidžia daryti kitokios išvados.

Vienas iš pagrindinių dovanojimo sutarties požymių, išskiriantis dovanojimo sutartį iš kitų sutarčių rūšių, yra tai, kad dovanojimo sutartis visada yra neatlygintinė. Sudarant dovanojimo sutartį, dovanotojas už savo pareigų įvykdymą (turto ar turtinės teisės perdavimą) negauna iš apdovanotojo jokio priešpriešinio patenkinimo.⁴⁷

⁴⁷ AMBRASIENĖ, D., *et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 368–369.

Ko gero pats paprasčiausias būdas apeiti ABĮ 47 straipsnyje įtvirtintą pirmenybės teisės reguliavimą yra sudaryti dovanojimo sutartį, kurios objektas būtų uždarnosios akcinės bendrovės akcijos, kurias norima parduoti, tačiau nenorima pirmiau jų pasiūlyti kitiems akcininkams. Tokiu būdu nuosavybės teisė į akcijas perleidžiama akcijų savininkui (dovanotojui) jas padovanojat trečiajam asmeniui (apdovanotajam). Kadangi formaliai akcijos yra perleidžiamos ne pardavimo būdu, ABĮ 47 straipsnis netaikomas – akcijų savininkas neprivalo pranešti apie akcijų perleidimą kitiems akcininkams, o uždarajai akcinei bendrovei apie akcijų perleidimą pranešama tik įpareigojant uždarnosios akcinės bendrovės vadovą padaryti atitinkamus įrašus akcininkų asmeninių vertybinių popierių sąskaitose (kai akcininkų asmeninių vertybinių popierių sąskaitų tvarkymas nėra perduotas teisę atidaryti ir tvarkyti finansinių priemonių asmenines sąskaitas turintiems juridiniams asmenims). Kadangi toks sandoris yra sudaromas siekiant išvengti pasiūlymo kitiems akcininkams įsigyti akcijas pasinaudojant pirmenybės teise, o akcijos iš tikrųjų trečiajam asmeniui nėra perleidžiamos neatlygintinai, gali būti sudaromi papildomi tariami sandoriai, skirti kilusiai priešpriešinei prievolei – atlyginimui už perleidžiamas akcijas – pridengti, pvz., statybinių prekių pirkimo-pardavimo sutartis, nors iš tiesų jokios statybinės prekės nėra perduodamos, o perduodama tik nustatyta statybinių medžiagų kaina, skirta perleistų akcijų kainai padengti.

Akivaizdu, jog tokios sutarties sudarymas pažeistų kitų akcininkų interesus – jie prarastų galimybę pasinaudoti pirmenybės teise ir įsigyti parduodamas akcijas. Tokiu atveju akcininkai savo pažeistas teises galėtų ginti teismine tvarka. Kadangi Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas numato, jog esant aukščiau aprašytai situacijai kyla apsimestinių sandorių teisinės pasekmės, siekiant iširti teises akcininkų teisių gynybos perspektyvas aktualu nagrinėti apsimestinių sandorių teisinį reglamentavimą bei jo taikymą dovanojimo sutarčių kontekste.

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.87 straipsnio 1 dalį, jeigu sandoris sudarytas kitam sandoriui pridengti, yra taikomos sandoriui, kurį šalys iš tikrųjų turėjo galvoje, taikytinos taisyklės. Šį teisės aktą aiškinančioje doktrinoje detalizuojama, jog apsimestinis sandoris yra niekinis, o tikrojo sandorio, kurį slepia apsimestinis, galiojimas priklauso nuo jo pobūdžio bei sudarymo aplinkybių.⁴⁸ Nagrinėjamoje situacijoje toks teisės aiškinimas reiškia, kad:

⁴⁸ MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A.; ir TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga*. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001, p. 194–195.

- i) šalių sudaryta akcijų dovanojimo sutartis laikytina niekine – vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.78 straipsnio 1 dalimi, ji negalioja nepaisant to, ar yra teismo sprendimas pripažinti ją negaliojančia;
- ii) turi būti nagrinėjamas tikrojo sandorio – akcijų pirkimo-pardavimo sandorio – galiojimas.

Esant tokiam teisiniam reglamentavimui darytina išvada, jog net sudarius apsimestinį sandorį, siekiant išvengti pasiūlymo kitiems akcininkams pasinaudoti pirmenybės teise įsigyti akcijų, apsimestinio sandorio šalys vis dar turi galimybę išvengti sandorio negaliojimo pagrindų taikymo, nes tada yra vertinamas tikrasis šalių sudarytas sandoris – akcijų pirkimo-pardavimo sutartis. Tačiau prieš nagrinėjant tokio sandorio, kai nėra pasinaudota ABĮ 47 straipsnyje numatytais procedūromis, galiojimo ir įrodinėjimo perspektyvas, aktualu nagrinėti akcininko, kurio interesai buvo pažeisti sudarant dovanojimo sutartį, galimybes įrodyti dovanojimo sutarties apsimestinumą.

Visų pirma, dovanojimo sutarčių apsimestinumą yra įrodinėjamas per dovanojimo sutarties subjektų tarpusavio santykius, dovanojimo motyvus. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje aiškinama, kad dovanojimo veiksmas, kaip ir bet kuris kitas teisinis veiksmas, paprastai yra motyvuotas, taigi aplinkybės, atskleidžiančios dovanos suteikimo motyvus, gali būti įrodomieji faktai dovanojimo sutartį sudariusios šalies tikrajai valiai patvirtinti. Dovanojama gali būti siekiant padėkoti, padėti ir pan., be to, paprastai dovanojimo sutartys sudaromos tarp artimų žmonių. Nenustačius jokių dovanojimo priežasčių (motyvų), gali kilti pagrįstų abejonių dėl dovanojimo sutartį sudariusios šalies tikrosios valios turinio.⁴⁹ Tad vienas iš kriterijų siekiant įrodyti dovanojimo sutarties apsimestinumą yra jos šalių tarpusavio santykiai ir dovanojimo motyvai. Natūralu, jog siekiant apeiti pirmenybės teisę sudarytos dovanojimo sutartys nebus sudarytos tarp šeimos narių – jos bus sudarytos tarp dviejų verslo subjektų, kurie iki sandorio sudarymo galimai neturėjo jokių asmeninių tarpusavio santykių. Dovanojimo sutarties motyvai gali būti įvairūs: padėka, pagalba apdovanotajam ar kiti,⁵⁰ todėl, kai sutartis yra sudaroma tarp dviejų verslo subjektų, tikėtina, jog tikrasis sutarties turinys gali būti kitoks nei nurodoma – gali būti sudarytas apsimestinis sandoris.

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje A. P. ir UAB „Druskininkų sodyba“ v. T. P., J. K. ir V. K., Nr. 3K-465-686/2016, kat. 2.1.4; 21.4.1.4; 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje R. Ž. v. M. P., D. G. ir O. S., Nr. 3K-3-316/2010, kat. 21.4.1.4; 49; 114.11 ir kita teismų praktika.

⁵⁰ AMBRASIENĖ, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*: vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 369.

Svarbu paminėti, jog teisinėje literatūroje nurodoma, kad dovanojimo sutarties motyvai nėra teisiškai svarbūs.⁵¹ Dovanojimo sutartis gali būti sudaryta ir tarp nepažįstamų asmenų ir dovanojimo šalių tarpusavio santykiai nėra kriterijus dovanojimo sutarties teisėtumo vertinimui, tai tėra argumentas siekiant įrodyti būtent dovanojimo sutarties apsimestinumą. Teismų praktikoje dovanojimo motyvai bei šalių tarpusavio santykiai yra tik subjektyvus vertinamasis kriterijus, formuojantis vidinį įsitikinimą.

Antrasis teisinis kriterijus, pagal kurį vertinamas dovanojimo sutarties teisėtumas, yra neatlygintinumas. Kadangi dovanojimo sutartis visada yra neatlygintinė, t. y. negali kilti priešpriešinės prievolės tarp sandorio šalių, įrodinėjimas, kad iš tiesų kilo priešpriešinė prievolė (už akcijas buvo atsilyginta) gali būti problematiškas, o ir pats akcininkas, siekiantis apginti savo pažeistas teises, dažnu atveju negali surinkti dovanojimo sutarties atlygintinumą pagrindžiančių įrodymų. Jeigu priešpriešinė prievolė (atlyginimas už akcijas) buvo įvykdyta grynaisiais pinigais, atlygintinumo įrodymas gali būti ir neįmanomas. Teismų praktikoje yra pasitelkiami liudytojai bei prašoma teismo išreikalauti dovanojimo sutarties subjektų banko sąskaitų išrašus. Teisė išreikalauti rašytinius įrodymus (nagrinėjamu atveju – banko sąskaitos išrašus) yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso⁵² 199 straipsnyje. Prašymas privalo būti pagrįstas – prašant išreikalauti rašytinį įrodymą turi būti nurodoma, kokio įrodymo reikalaujama, pagrindas, kuriuo remiantis manoma, kad tą rašytinį įrodymą turi būtent tas asmuo, iš kurio reikalaujama, bei aplinkybės, kurias galima pagrįsti rašytiniais įrodymais. Teismų praktikoje aiškinama, kad išreikalauta gali būti tik informacija, susijusi su nagrinėjama byla bei galinti padėti nustatyti bylai reikšmingas aplinkybes⁵³.

Pastebėtina, jog išreikalautuose išrašuose pateikiama informacija nebūtinai turi tiesiogiai patvirtinti pervedimą tarp akcijas perleidusio ir jas įgijusio asmens. Tačiau įrodymų visuma turėtų suponuoti išvadą, jog už akcijas buvo atsiskaityta – pvz., dovanojimo sutarties sudarymo dieną akcijas perleidęs asmuo į savo banko sąskaitą įnešė pinigų, o akcijas įgijęs asmuo – išsiėmė grynuosius pinigus iš savo banko sąskaitos. Tokie netiesioginiai įrodymai gali būti panaudoti teismo vidiniam įsitikinimui dėl dovanojimo sutarties atlygintinumo suformuoti. Teismų praktika išskiria ryšį tarp dovanojimo sutarties motyvų ir jos atlygintinumo – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje

⁵¹ *Ibid.*

⁵² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, nr. 36-1340.

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje R. B. v. UAB „Group Europa Investment“ ir UAB „Europa Group“, Nr. e3K-3-466-219/2017, kat. 2.2.2.3.2.1.

konstatuota, kad vertinant, ar tikroji sandorio šalies valia buvo būtent neatlygintinai suteikti turtą ar turtinę teisę, svarbu nustatyti dovanojimo motyvus, nes dovanojimo veiksmas, kaip ir bet kuris kitas teisinis veiksmas, paprastai yra motyvuotas, taigi aplinkybės, atskleidžiančios dovanos suteikimo motyvus, gali būti įrodomieji faktai dovanojimo sutartį sudariusios šalies tikrajai valiai patvirtinti.⁵⁴

Darytina išvada, jog siekiant įrodyti dovanojimo sutarties apsimestinumą bei atlygintinumą nėra būtina turėti tiesioginių įrodymų, teismo vidinis įsitikinimas dėl sutarties atlygintinumo gali būti pagrįstas įrodymų visuma, ypatingą reikšmę suteikiant, priešingai nei nurodoma teisinėje literatūroje, dovanojimo motyvams. Darbo autoriaus nuomone, toks teisės aiškinimas yra teisingas. Kitaip aiškinant teisės normas bei nustatant kitokias dovanojimo sutarties atlygintinumo įrodinėjimo taisykles būtų ypatingai apsunkinama savo teises siekiančio apginti akcininko padėtis bei sukuriama teisinė aplinka vengti imperatyvių ABĮ 47 straipsnio normų, nes siekiantys išvengti pasiūlymo akcijas pirmenybės teise įsigyti kitiems akcininkams subjektai galėtų sudaryti dovanojimo sutartis su trečiaisiais asmenimis žinodami, jog tokios sutarties apsimestinumo bei atlygintinumo įrodymas yra praktiškai neįmanomas.

Kaip jau anksčiau minėta šiame darbe, įrodžius akcijų dovanojimo sutarties apsimestinumą, nagrinėjamas akcijų pirkimo-pardavimo sutarties (sandorio, kurį šalys turėjo galvoje sudarydamos apsimestinį sandorį) galiojimas. Prieš sudarant akcijų pirkimo-pardavimo sutartį turi būti pasinaudota privaloma ABĮ 47 straipsnyje reglamentuota pirmumo tvarka – kitiems uždarnosios akcinės bendrovės akcininkams turi būti pateiktas pasiūlymas parduodamas akcijas įsigyti pirmenybės teise. Tad nagrinėjant tikrojo šalių sudaryto sandorio – akcijų pirkimo-pardavimo sutarties – teisėtumą, reikia išsiaiškinti, ar buvo tinkamai įgyvendintos ABĮ 47 straipsnio procedūros ir ar akcijų perleidimas nepažeidė kitų akcininkų interesų.

Vienoje Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėtoje civilinėje byloje akcijų pirkimo-pardavimo sutartis, sudaryta neįgyvendinant ABĮ 47 straipsnyje įtvirtintos akcininkų pirmenybės teisės, buvo pripažinta galiojančia. Byloje nustatyta, jog nepaisant to, kad nebuvo įgyvendinta ABĮ 47 straipsnyje numatyta tvarka, kitas uždarnosios akcinės bendrovės akcininkas, kurio interesai galimai buvo pažeisti, žinojo apie sudarytą akcijų pirkimo-pardavimo sutartį. Pripažįstant akcijų pirkimo-pardavimo sutartį galiojančia,

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje A. P. ir UAB „Druskininkų sodyba“ v. T. P., J. K. ir V. K., Nr. 3K-465-686/2016, kat. 2.1.4; 21.4.1.4; 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje R. Ž. v. M. P., D. G. ir O. S., Nr. 3K-3-316/2010, kat. 21.4.1.4; 49; 114.11 ir kita teismų praktika.

atsižvelgta į tai, kad byloje esančių įrodymų visuma sudarė pagrindą konstatuoti savo interesų pažeidimo klausimą keliančio akcininko žinojimą apie planuojamą akcijų perleidimą, susidomėjimo šiuo perleidimu nereiškimą bei siekį ir pačiam perleisti savo turimas akcijas bei pasitraukti iš uždarnosios akcinės bendrovės.⁵⁵ Kitoje byloje, apeliacine tvarka nagrinėtoje Panevėžio apygardos teisme, taip pat prieita prie išvados, kad nepasinaudojant ABĮ 47 straipsnyje įtvirtinta akcininko pirmenybės teisės įgyvendinimo tvarka nebuvo pažeisti akcininko, kuriam akcijos nebuvo pasiūlytos, interesai, nes ieškinį pateikęs akcininkas žinojo apie atliktą akcijų perleidimą (jis pasirašydavo akcininkų žurnaluose, kuriuose atsispindėjo akcininkų pokytis, jo žmona buvo akcijas išleidusios uždarnosios akcinės bendrovės vadovė) ir pats tokiu pačiu būdu supirkinėjo akcijas iš kitų uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų.⁵⁶ Apibendrinant tai, kas buvo išdėstyta aukščiau dėl akcijų pirkimo-pardavimo sutarties galiojimo, darbo autorius atkreipia dėmesį į toliau nurodomus aspektus.

Visų pirma, aukščiau įvardytos bylos buvo nagrinėtos apeliacine tvarka. Tai reiškia, kad jos nebuvo nagrinėtos Lietuvos Aukščiausiame Teisme. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4 straipsnyje numatyta, jog vienodos teismų praktikos formavimą įstatymų nustatyta tvarka užtikrina Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, o Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 23 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuoja vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus.⁵⁷ Tai reiškia, jog kiti teismai, nagrinėdami analogiškas bylas, neprivalo priimti analogiškų sprendimų ir teisę gali aiškinti kitaip. Taip pat neatmetama galimybė, kad jeigu šiose bylose būtų pateikti kasaciniai skundai, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ginčus būtų sprendęs kitaip. Tačiau darbo autorius sutinka su apeliacinės instancijos teismų pateiktu teisės vertinimu dėl žemiau nurodytų argumentų.

Antra, darytina pagrįsta išvada, jog net sudarius dovanojimo sutartį su tikslu išvengti ABĮ 47 straipsnyje įtvirtintos akcininkų pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų įgyvendinimo tvarkos, o vėliau tokią dovanojimo sutartį pripažinus apsimestiniu sandoriu ir sprendžiant dėl tikrojo šalių sudaryto sandorio – akcijų pirkimo-pardavimo sandorio – teisėtumo, akcijų pirkimo-pardavimo sandoris gali būti pripažintas teisėtu. Nors kiekviena situacija turėtų būti vertinama individualiai, pagrindinis

⁵⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. rugsėjo 22 d. sprendimas civilinėje byloje V. G. v. UAB „Omega Capital“, UAB RR Finance Solutions, Ireland and Overseas Acquisitions Ltd ir Miltown Corporate Services Ltd, Nr. 2A-490-330/2015.

⁵⁶ Panevėžio miesto apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje G. D. v. R. J., R. J., I. G., UAB „Lauktuvės Jums“, Nr. E2A-20-278/2019.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851.

argumentas akcijų pirkimo-pardavimo sutarties teisėtumo nustatymui – akcininko, siekiančio apginti savo pažeistas teises, žinojimas apie akcijų perleidimą ir tuo metu neegzistavusi valia pasinaudoti pirmenybės teise. Toks teismų aiškinimas sudaro pagrindą teigti, jog akcijų pirkimo-pardavimo sutartis, sudarytos nepasinaudojant ABĮ 47 straipsnyje įtvirtintomis akcininkų pirmenybės teisės įgyvendinimo procedūromis, yra nugrinčijami sandoriai, kurie šalių gali būti patvirtinami. Kadangi, kaip jau ankščiau nagrinėta šiame darbe, akcininko pirmenybės teisė įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų yra imperatyvi, vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.80 straipsnio 1 dalimi, pažeidžiant akcininkų pirmenybės teisę įsigyti parduodamų akcijų sudarytas pardavimo sandoris turėtų būti niekinis. Pažymėtina, kad teisės doktrinoje yra analizuoti atvejai, kai imperatyvioms įstatymo normoms prieštaraujantys sandoriai yra ne niekiniai, o nugrinčijami.⁵⁸ Doktrinoje teigiama, kad būtų tikslu nugrinčijamais laikyti tokius sandorius, kurie pažeidžia normas, skirtas apsaugoti ne visuomenės, o atskiro asmens interesus.⁵⁹ Taip pat svarbu ir tai, jog pati akcininkų pirmenybės teisės įgyvendinimo procedūra yra dispozityvaus pobūdžio – gali būti nustatyta kitokia negu ABĮ 47 straipsnio nuostatose numatyta akcininko pirmenybės teisės įgyvendinimo tvarka. Atsižvelgiant į tai, minėtas teismų aiškinimas, kai akcininkų pirmenybės teisę įsigyti parduodamų akcijų pažeidžiantys sandoriai laikomi nugrinčijamais, yra teisingas. Priešingas teisės aiškinimas sudarytų galimybę akcininkui, kuriam pasiūlymas įsigyti akcijų pirmenybės teise nebuvo pateiktas, piktnaudžiauti susidariusia padėtimi. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.125 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog bendrasis ieškinio senaties terminas yra dešimt metų, o nei Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, nei kituose įstatymuose ieškiniams dėl akcijų pirkimo-pardavimo ar dovanojimo sandorių pripažinimo negaliojančiais nėra nustatytas sutrumpintas ieškinio senaties terminas. Tai reiškia, kad akcininkas, sužinojęs apie akcijų perleidimą, kai buvo netinkamai įgyvendinta jo pirmenybės teisė, gali susilaikyti nuo ieškinio reiškimo ir stebėti situaciją. Verslas yra susijęs su rizikingų strateginių sprendimų priėmimu, o priimti sprendimai gali lemti tiek pelno gavimą, tiek nuostolių patyrimą. Stebėdamas uždarnosios akcinės bendrovės pelną ir rodiklius bei žinodamas, kad gali pareikšti ieškinį dėl akcijų perleidimo pripažinimo negaliojančiu, akcininkas galėtų tokį ieškinį pareikšti matydamas, jog uždarnosios akcinės bendrovės priimti sprendimai neša pelną bei tikėdamasis, jog pritaikius restituciją jis pats galės šias akcijas įsigyti pirmenybės teise. Tuo tarpu uždarajai akcinei bendrovei veikiant

⁵⁸ DAMBRAUSKAITĖ Asta. *Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės*: Monografija. Vilnius: Justitia, 2009, p. 68.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 68.

nuostolingai, akcininkas galėtų ieškini nerekšti ir taip išvengti asmeninių nuostolių nuvertėjus akcijoms, nors jeigu būtų turėjęs galimybę akcijas įgyti jų perleidimo metu, pirmenybės teise jis būtų pasinaudojęs.

Trečia, būtina atkreipti dėmesį į tai, jog minėtose teismo bylose ABI 47 straipsnio nuostatų pažeidimai buvo nenustatyti būtent ieškovų atžvilgiu (nustatyta, jog ieškovai žinojo apie akcijų perleidimus ir nereikškė valios jų įgyti). Jeigu šiose bylose ieškinius būtų reiškę kiti uždaryjū akcinių bendroviū akcininkai, kurie galimai nežinojo apie akcijų perleidimus ir būtų norėję pasinaudoti pirmenybės teise, tie patys sandoriai, kurie yra pripažinti galiojančiais, galimai būtų pripažinti negaliojančiais, nes šiū akcininkū atžvilgiu pirmenybės teisė įsigyti parduodamū akcijū nebūtū įgyvendinta.

Apibendrinant pasakytina, jog paprastas būdas akcininkams, norintiems parduoti savo turimas uždarnosios akcinės bendrovės akcijas tretiesiems asmenims, o ne kitiems uždarnosios akcinės bendrovės akcininkams, yra sudaryti tokiū akcijū dovanojimo sutartį. Tačiau, jeigu už akcijas dovanotojai iš tiesū gauna atlyginimą, tokios sutartys pripažintinos apsimestinėmis ir niekinėmis. Tokiais atvejais turėtų būti vertinamas sandorio, kurį šalys turėjo omenyje sudarydamos apsimestinį sandorį, teisėtumas. Nagrinėjamu atveju tai būtų akcijū pirkimo-pardavimo sutartis. Ši sutartis būtų nugincijamas sandoris ir turėtų būti nagrinėjama, ar buvo laikomasi ABI 47 straipsnyje įtvirtintū akcininkū pirmenybės teisės įgyvendinimo procedūrū, o jeigu jų laikytasi nebuvo – ar pirmenybės teisė apskritai buvo įgyvendinta, t. y. ar akcininkas žinojo apie akcijū perleidimą ir galėjo išreikšti savo valią dėl akcijū įsigijimo.

2.2.2. Mainų sutartys

Mainų sutarties samprata įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.432 straipsnyje. Straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog pagal mainų sutartį viena šalis įsipareigoja perduoti kitai šaliai nuosavybės teise vieną daiktą mainais už kitą daiktą. Straipsnio 2 dalyje reglamentuota, kad mainų sutarčiai taikomos pirkimo-pardavimo sutartis reglamentuojančios normos, jeigu tai neprieštarauja mainus reglamentuojančioms normoms ir mainų esmei. Mainų sutarties atveju abi mainų sutarties šalys laikomos ir perduodamos prekės pardavėju, ir gaunamos prekės pirkėju. Kaip matyti iš teisinio mainų sutarčių reguliavimo, savo teisine prigimtimi mainų sutartys yra labai panašios į pirkimo-pardavimo sutartis.⁶⁰ Pagrindinis šias sutartis skiriantis bruožas – mainų sutartimi yra gaunamas ne piniginis ekvivalentas, o kitas daiktas⁶¹.

Nagrinėjamo akcininko pirmenybės teisės reguliavimo kontekste dėl mainų sutarčių, kuriose vienas (arba abu) mainomi daiktai yra akcijos, galima išvelgti kelias problemas. *Visų pirma*, kaip ir apsimestinės dovanojimo sutartys, gali būti sudaromos apsimestinės mainų sutartys. Uždarosios akcinės bendrovės akcininkas gali mainų sutartimi išmainyti akcijas į kokį nors daiktą, tačiau iš tikrųjų gauti ne tą daiktą, o pinigus. *Antra* su mainų sutartimis bei ABĮ 47 straipsnyje įtvirtintu reguliavimu susijusi problema yra didelis mainų sutarties panašumas į pirkimo-pardavimo sutartį. Įstatymai akcijų pirkimo-pardavimo sutartims nustato įvairių papildomų formos bei procedūrinių reikalavimų, todėl verta nagrinėti, ar šie reikalavimai turėtų būti taikomi ir akcijų mainų sutartims, o jei taip, tai kokia apimtimi.

Šiame darbe jau aptarti akcijų dovanojimo sutarties pripažinimo apsimestine aspektai. Kadangi dovanojimo ir mainų sutartys turi esminių skirtumų, ne vienodos ir galimybės įrodyti jų apsimestinumą. Atsižvelgiant į tai, kad mainų sutartys, priešingai nei dovanojimo, yra atlygintinės, atlygintinumas nėra kriterijus, pagal kurį mainų sutartį galima pripažinti apsimestine. Mainų sutarties pripažinimas apsimestine vyksta pagal bendruosius kriterijus, nustatant tikruosius sandorio šalių ketinimus, tikslus, atsižvelgiant į sandorio sudarymo aplinkybes, šalių tarpusavio santykius, kitas svarbias aplinkybes, kurios padėtų nustatyti, ar sandorį sudariusių šalių valia iš tikrųjų atitiko jų valios išorinę išraišką, ar buvo siekiama kitų tikslų, kurių sandoryje užfiksuota šalių valia neatitinka, bet priešingai – juos

⁶⁰ AMBRASIENĖ, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 352.

⁶¹ *Ibid.*, p. 353.

pridengia.⁶² Tai įrodyti gali padėti kita kasacinio teismo suformuota taisyklė: atvejais, kai tos pačios šalys vienu metu arba per trumpą laikotarpį sudaro kelis sandorius, susijusius su jų teisėmis ir pareigomis, tuo pačiu dalyku, šiuos sandorius reikia aiškinti ne izoliuotai, o kartu, t. y. vadovaujantis sisteminio aiškinimo principu, nes tik taip gali būti atskleista tikroji šalių valia.⁶³ Kadangi mainų sutartis apsimestine pripažįstama pagal bendruosius apsimestinių sutarčių nustatymo kriterijus, šiame darbe nebus plačiau nagrinėjami mainų sutarties apsimestinumą įrodymo aspektai, nes taip būtų išeinama už šio tyrimo ribų. Tačiau dėl didelio mainų sutarčių ir pirkimo-pardavimo sutarčių panašumo, nagrinėjant akcininko pirmenybės teisės įgyvendinimą, aktualu nagrinėti ir akcininko pirmenybės teisės (ne)taikymą akcijų mainų sutartims.

Svarbu daryti paminėti, jog mainų sutarčiai taikomos pirkimo-pardavimo sutarties reglamentuojančios normos, jeigu tai neprieštarauja mainus reglamentuojančioms normoms ir mainų esmei. 2015 m. sausio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.74 straipsnio pataisos. Straipsnio 1 dalies 3 punkte numatyta, jog uždarytų akcinių bendrovių akcijų pirkimo-pardavimo sutartys, kai parduodama 25 procentai ar daugiau uždarnosios akcinės bendrovės akcijų arba akcijų pardavimo kaina yra didesnė kaip keturiolika tūkstančių penki šimtai eurų, išskyrus atvejus, kai uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų asmeninės vertybinių popierių sąskaitos perduotos tvarkyti juridiniam asmeniui, turinčiam teisę atidaryti ir tvarkyti finansinių priemonių asmenines sąskaitas, arba uždarnosios akcinės bendrovės akcijos parduodamos sudarius valstybei ar savivaldybei nuosavybės teise priklausančių akcijų privatizavimo sandorį, turi būti sudaromos notarine forma. Tokia sandorio forma yra numatyta su tikslu apsaugoti nuo akcininkų sukčiavimo, sutarčių sudarymo atgaline tvarka bei kitų nusikaltimų darymo,⁶⁴ o tuo pačiu tokia sandorio forma padeda užtikrinti ir ABI 47 straipsnyje numatytų imperatyvių procedūrų laikymąsi – notaras, prieš patvirtindamas sandorį, įsitikina, kad akcijos buvo pasiūlytos pirmenybės teise įsigyti kitiems uždarnosios akcinės bendrovės akcininkams ir kad šie pirmenybės teise

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje S. D., R. D. ir L. D. v. A. B. ir AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-30-1075/2019, kat. 2.1.2.4.1.4.

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje A. T. v. UAB DNB bankas, E. T., A. V., R. B., A. B., D. S., A. S., A. S., A. J. P., V. O., Z. K., A. K., I. B., D. B., R. P., M. P., D. P., Nr. 3K-3-122/2014, kat. 21.4.1.4; 42.8; 114.11.

⁶⁴ 2013 m. vasario 5 d. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.105 ir 6.871 straipsnių papildymo įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 44 ir 47 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 3, 15, 27, 59, 77 ir 80 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XIIP-248 [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.442589?jfwid=f4nne6gkx>>.

pasinaudoti nepageidauja.⁶⁵ Sistemine Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.432 straipsnio 2 dalies bei 1.74 straipsnio 1 dalies 3 punkto analizė leidžia daryti išvadą, jog kaip ir akcijų pirkimo-pardavimo sutartims, atitinkančioms analogiškus kriterijus, akcijų mainų sutartims turėtų būti keliamas privalomos notarinės formos reikalavimas. Tokią išvadą pagrindžia ir notarinės formos reikalavimas nekilnojamojo turto mainų sutartims (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.74 straipsnio 1 dalies 1 punktas).⁶⁶ Šiame kontekste dar nėra kilusių teisinių ginčų, tačiau, darbo autoriaus nuomone, teismų praktikoje turėtų būti laikomasi būtent tokios pozicijos.

Kadangi, kaip matyti iš šiame darbe jau atliktos analizės, pirkimo-pardavimo bei mainų sutartys yra stipriai tarpusavyje susijusios, ateityje gali kilti nesusipratimų ir dėl ABĮ 47 straipsnyje įtvirtintos pirmenybės teisės įgyvendinimo procedūrų privalomumo mainų sutartims. Kaip jau minėta, pirkimo-pardavimo sutartis reglamentuojančios Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normos taikomos ir mainų sutartims, taip pat specialias taisykles ir reikalavimus gali numatyti kiti įstatymai. ABĮ 47 straipsnio 11 dalyje numatyta, kad šio straipsnio nuostatos netaikomos, jei uždarosios akcinės bendrovės akcijos perleidžiamos kitu įstatymų nustatytu būdu (ne pardavimo) arba vykdant teismo sprendimą. Tad analizuojant šias normas kartu kyla pagrįsta abejonė dėl ABĮ 47 straipsnio taikymo akcijų mainų sutarčiai – ši norma taikoma akcijų pirkimo-pardavimo sutarčių atveju, o teisės normos, skirtos reguliuoti pirkimo-pardavimo sutartis, jeigu tai neprieštarauja mainus reglamentuojančioms normoms ir mainų esmei, taikomos ir mainų sutartims. Darbo autoriaus nuomone, ABĮ 47 straipsnis negali būti taikomas akcijų mainams dėl toliau pateikiamų priežasčių.

Visų pirma, ABĮ 47 straipsnio reikalavimų galiojimas akcijų mainų sutartims prieštarautų mainų esmei.⁶⁷ Mainų sutarties esmę sudaro galimybė mainais į daiktą gauti ne piniginių ekvivalentą, tačiau kitą daiktą.⁶⁸ Kasacinio teismo praktikoje yra pabrėžta, kad mainų sandorio sudarymas yra itin aktualus tais atvejais, kai sandorio šalių pagrindinis siekis – ne gauti perleidžiamo daikto vertę atitinkančią pinigų sumą, o įgyti individualiais požymiais apibrėžtą kitos šalies turimą daiktą, išsiskiriantį tam tikromis ypatybėmis, kurios

⁶⁵ Iš pradžių net planuota atitinkamoms akcijų pirkimo-pardavimo sutartims privalomą notarinę formą nustatyti ABĮ 47 straipsnyje, tačiau rengiant įstatymų pakeitimus ši nuostata perkelta į Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą.

⁶⁶ AMBRASIENĖ, D., *et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė*: vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 354.

⁶⁷ Kaip jau minėta, pirkimo-pardavimo sutartis reguliuojančios normos taikomos mainų sutartims tiek, kiek jos neprieštarauja, be kita ko, mainų esmei.

⁶⁸ AMBRASIENĖ, D., *et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė*: vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 352.

jį įgyjančiai šaliai yra svarbios ir priimtinos.⁶⁹ Atsižvelgiant į tai akivaizdu, kad ABĮ 47 straipsnio normų įgyvendinimas akcijų mainų atveju nebūtų įmanomas, nes mainų sutartis yra sudaroma su tikslu akcininkui vietoje savo šiuo metu nuosavybės teise turimų akcijų įgyti koki nors kitą jam reikalingą daiktą. Net ir bandant įgyvendinti akcininkų pirmenybės teisę įsigyti akcijas, šie negalėtų ja pasinaudoti – kadangi akcijos yra mainomos į kitą daiktą, apibrėžtą individualiais požymiais, priimtinais ir svarbiais akcijas mainančiam akcininkui, kiti akcininkai objektyviai neturėtų tokio paties daikto ir negalėtų sudaryti mainų sutarties pasinaudodami pirmenybės teise. Tokia pozicija palaikoma ir teisės doktrinoje.⁷⁰

Antra, lingvistinė ABĮ 47 straipsnio 11 dalies bei Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.432 straipsnio 2 dalies analizė suponuoja išvadą, kad mainų sutartims ABĮ 47 straipsnio reikalavimai netaikomi. ABĮ 47 straipsnio 11 dalyje nurodyta, jog ABĮ 47 straipsnis netaikomas, kai uždarnosios akcinės bendrovės akcijos perleidžiamos kitu įstatymų nustatytu būdu (ne pardavimo) arba vykdant teismo sprendimą. Įstatymų leidėjas, nustatydamas straipsnio taikymo apribojimus, numato būtent akcijų perleidimo būdą. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.432 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog mainų sutarčiai yra taikomos pirkimo-pardavimo sutartis reglamentuojančios normos. Šiuo atveju perleidimo būdas yra minimas ne kaip teisinis institutas, o kaip sutartis – įrankis, skirtas institutui įgyvendinti. Sutartis negali būti sutapatinama su kokiu nors teisiniu institutu, šiuo atveju – pirkimu-pardavimu, nes sutartis tėra dviejų ar daugiau asmenų susitarimas sukurti, nutraukti ar pakeisti teisinius santykius, pvz., pirkimą-pardavimą arba mainus.⁷¹ Tad reguliavimas ABĮ 47 straipsnio 11 dalyje yra platesnis, nes apima visą pirkimo-pardavimo institutą, tuo tarpu Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse yra nustatytos taisyklės tik mainų sutarčiai sudaryti, todėl darytina pagrįsta išvada, jog lingvistiškai aiškinant teisės normas ABĮ 47 straipsnio reikalavimai neturėtų būti taikomi sudarant mainų sutartis.

Apibendrinant pasakytina, kad siekiant parduoti uždarnosios akcinės bendrovės akcijas išvengiant ABĮ 47 straipsnyje įtvirtintos akcininkų pirmenybės teisės įsigyti parduodamas akcijas, akcijas parduodantys asmenys su trečiaisiais asmenimis gali sudaryti ne tik apsimestinius dovanojimo, bet ir mainų sandorius. Akcininkai, kurių teisės tokiais

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje R.B. v. N. S., R. S., E. Č., Nr. 3K-3-165/2005, kat. 46, 30. 9. 1; 2019 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus apygardos prokuratūros prokuroras, ginantis viešąjį interesą v. UAB „Trakų autobusai“ ir UAB „Trastas“, Nr. e3K-3-230-378/2019, kat. 2.1.2.4.1.1; 2.1.2.4.1.4; 2.6.12 ir kita teismų praktika.

⁷⁰ RIMAS J. *Privataus kapitalo sandoriai: bendrovių teisės aspektai*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010, p. 253.

⁷¹ AMBRASIENĖ, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*: vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 116.

sandoriais buvo pažeistos, gali kreiptis į teismą dėl šių sandorių pripažinimo apsimestiniais ir negaliojančiais. Pripažinus tokį sandorį negaliojančiu, spręstinas tikrojo šalių sudaryto sandorio teisėtumo klausimas. Taip pat, atsižvelgiant į mainų bei pirkimo-pardavimo sutarčių panašumą, gali kilti klausimų dėl ABĮ nustatytų akcijų pardavimo apribojimų taikymo akcijų mainams, tačiau atsižvelgiant į mainų esmę, ABĮ nustatytas akcijų pardavimo reguliavimas negali būti taikomas akcijų mainams.

2.2.3. Uždarnosios akcinės bendrovės akcijų kaip kitos uždarnosios akcinės bendrovės pardavimas

ABĮ 3 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog akcininkai yra fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie turi įsigiję bendrovės akcijų. Tad pareigą pasiūlyti kitiems uždarnosios akcinės bendrovės akcininkams įsigyti parduodamų akcijų turi tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys, planuojantys parduoti akcijas, o vienos uždarnosios akcinės bendrovės akcininke gali būti kita uždaroji akcinė bendrovė. Jeigu uždarnosios akcinės bendrovės, turinčios 50 procentų kitos uždarnosios akcinės bendrovės akcijų, vienintelis akcininkas būtų fizinis asmuo, tai reikštų, kad 100 procentų pirmosios bendrovės akcijų jis valdo tiesiogiai, o 50 procentų antrosios bendrovės akcijų – netiesiogiai. Šiam fiziniam asmeniui pardavus 100 procentų savo tiesiogiai valdomų akcijų, tuo pačiu pasikeistų ir 50 procentų netiesiogiai valdytų akcijų valdytojas, tačiau nebūtų naudojamosi ABĮ 47 straipsnyje įtvirtinta akcininkų pirmenybės teisės įgyvendinimo procedūra, nes tiesiogiai būtų parduodamos pirmosios bendrovės akcijos, nors kartu su pirmąja bendrove pereitų ir jos nuosavybės teise turimos antrosios bendrovės akcijos.

Kadangi Lietuvoje uždarnosios akcinės bendrovės steigimas yra gana paprastas, greitas ir nedidelių kaštų reikalaujantis procesas, siekiant apeiti ABĮ 47 straipsnio reikalavimus ir išvengti norimų parduoti akcijų pasiūlymo kitiems akcininkams, akcininkai gali įsteigti naują uždaroją akcinę bendrovę, į jos įstatinį kapitalą įnešti nepiniginį įnašą – norimas parduoti akcijas, o tada parduoti naujai įsteigtos bendrovės akcijas. Toks akcijų pardavimo būdas laikytinas pakankamai sudėtingu, bet saugiu – Lietuvos teismų praktikoje nenagrinėtas tokio akcijų perleidimo būdo teisėtumas, tačiau atsižvelgiant į tai, kad tokio akcijų perleidimo apeinant akcininkų pirmenybės teisę galimumas teisinėje literatūroje

analizuotas dar 2010 m.⁷², tikėtina, jog šis būdas praktikoje naudojamas, tačiau ginčai dėl tokio akcininkų pirmenybės teisės įsigyti parduodamų akcijų apėjimo teismų nepasiekia dėl ribotų galimybių tą apėjimą įrodyti. Kadangi ABI 47 straipsnio nuostatos yra imperatyvios, aktualu nagrinėti tokio akcijų perleidimo būdo teisėtumą. Darbo autoriaus nuomone, formaliai toks akcijų perleidimas yra teisėtas, tačiau, atsižvelgiant į aplinkybių visumą, naujai įsteigtos bendrovės akcijų pirkimo-pardavimo sutartis galėtų būti pripažinta apsimestine.

Perleidus uždarnosios akcinės bendrovės akcijas tiesioginis šios bendrovės nuosavybės teise turimų akcijų savininkas nepasikeis, o pirkimo-pardavimo sutartis sudaroma ne dėl akcijų, priklausančių perleidžiamas akcijas išleidusiai bendrovei. Tad formaliai akcininkų pirmenybės teisės institutas neturi būti taikomas. Tačiau realiai tiek akcijų valdymą, tiek netiesioginę nuosavybę įgyja kiti asmenys. Šiame darbe jau buvo nagrinėti akcininkų pirmenybės teisės tikslai. Darbo autoriaus nuomone, reikėtų vertinti tikrąjį tokio akcijų perleidimo poveikį bei tikruosius akcininkų tikslus sudarant šiuos sandorius, priešingus akcininko pirmenybės teisės tikslams.

Darbo autoriaus nuomone, priklausomai nuo situacijos, įmanoma tokiu būdu įvykdytą akcijų perleidimą pripažinti neteisėtu. Jeigu akcininkui pasiūloma įsigyti akcijų pirmenybės teise, o šiam išreiškus norą įgyti akcijas derybos nevyksta ir sandoris nesudaromas, tačiau akcijas parduodantis akcininkas įsteigia naują uždarąją akcinę bendrovę, įneša minėtas akcijas į naujai įsteigtos bendrovės įstatinį kapitalą ir perleidžia naujai įsteigtos bendrovės akcijas tretiesiems asmenims, abejonės tokio sandorio teisėtumu pagrįstos. Tokiai pozicijai pritariama ir teisės doktrinoje.⁷³

Tokioje situacijoje aktualu analizuoti du veiksmus – nepiniginio įnašo (akcijų) įnešimą į naujai įsteigtą uždarąją akcinę bendrovę (juridinius faktus) bei naujai įsteigtos uždarnosios akcinės bendrovės akcijų perleidimą. Akcijos į įstatinį kapitalą, kaip nepiniginis įnašas, gali būti įneštos dviem būdais – tokią prievolę sukuriant uždarnosios akcinės bendrovės steigimo aktu arba padidinant jau įsteigtos bendrovės įstatinį kapitalą. Atsiradus prievolei, akcininkas perduoda turtą bendrovei perdavimo aktu. Darbo autoriaus nuomone, šioje stadijoje apsimestinumo požymių išvengti negalima, nes akcijų nuosavybės teisė iš tiesų yra perleidžiama naujai įsteigčiai uždarajai akcinei bendrovei. Vien akcijų perleidimas kitai bendrovei ne pardavimo būdu nepažeidžia akcininko interesų ir nėra neteisėtas. Tuo

⁷² RIMAS J. *Privataus kapitalo sandoriai: bendrovių teisės aspektai*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010, p. 256

⁷³ *Ibid.*, p. 256.

tarpu naujai įsteigtos bendrovės akcijų perleidimą vertinant kaip apsimestinį sandorį, reikėtų papildomai atsižvelgti į šias aplinkybes:

- i) naujai įsteigtos uždarnosios akcinės bendrovės vykdoma ūkinė-komercinė veikla;
- ii) naujai įsteigtos uždarnosios akcinės bendrovės turtas;
- iii) akcininko veiksmai prieš įnešant savo nuosavybės teise turimas akcijas į kitą bendrovę.

Šiame darbe jau analizuoti sandorių pripažinimo apsimestiniais kriterijai. Aukščiau nurodytos aplinkybės turėtų būti papildomai vertinamos įrodinėjant naujai įsteigtos bendrovės akcijų pirkimo-pardavimo sutarties apsimestinumą.⁷⁴ Jeigu naujai įsteigtos uždarnosios akcinės bendrovės turtas yra du tūkstančiai penki šimtai eurų nuosavo kapitalo bei akcijos, kurias galimai siekiama perleisti apeinant ABĮ 47 straipsnio reguliavimą⁷⁵, o pati naujai įsteigta uždaroji akcinė bendrovė nevykdo jokios veiklos, tai turėtų būti vertinama kaip vienas iš akcijų pirkimo-pardavimo sutarties apsimestinumą įrodančių faktų. Taip pat kaip vienas iš apsimestinumą įrodančių faktų galėtų būti pasiūlymas akcininkams įsigyti akcijas pirmenybės teise prieš naujos uždarnosios akcinės bendrovės steigimą. Kadangi tokiu būdu akcininkas išreiškia savo valią ateityje sudaryti akcijų pirkimo-pardavimo sutartį ar derėtis dėl jos sudarymo, vertinant tikrąją sutarties šalių valią tai gali būti pripažinta kaip apsimestinumą įrodantis faktas. Šių aplinkybių visuma galėtų suponuoti pagrįstą išvadą, jog sandorių tikslas – perleisti ne naujai įsteigtą uždarąją akcinę bendrovę, o į jos įstatinį kapitalą įneštas akcijas, tad naujosios uždarnosios akcinės bendrovės akcijų pirkimo-pardavimo sutartis galėtų būti pripažintina apsimestine. Toliau turėtų būti vertinamas tikrosios pirkimo-pardavimo sutarties teisėtumas, remiantis jau anksčiau šiame darbe analizuotais kriterijais.

Pastebėtina, kad jeigu uždaroji akcinė bendrovė, į kurios kapitalą įneštos akcijos, turi ir daugiau turto ar vykdo ūkinę-komercinę veiklą, jos akcijų pirkimo-pardavimo sandoris gali ir nebūti pripažintas apsimestiniu – kiekviena situacija turėtų būti vertinama individualiai ir tik tais atvejais, kai akivaizdu, jog buvo siekta apeiti akcininkų pirmenybės teisę, sandorius galima pripažinti negaliojančiais. Pažymėtina, jog viena iš įstatinio kapitalo

⁷⁴ Pvz., anksčiau šiame darbe nagrinėtų apsimestinių dovanojimo sutarčių atveju papildomai nagrinėjami dovanojimo motyvai.

⁷⁵ Vadovaujantis ABĮ 8 straipsniu, steigiant uždarąją akcinę bendrovę, net įnešant nepiniginius įnašus, pinigais turi būti įnešta ne mažiau kaip du tūkstančiai penki šimtai eurų.

funkcijų yra bendrovės kreditorių apsauga,⁷⁶ tad akcijos, esančios įstatinio kapitalo dalimi, taip pat užtikrina kreditorių apsaugą. Svarbu, jog vykdant restituciją nebūtų pažeisti kreditorių interesai ir nepagrįstai sumažinta kreditorių „garantija“ bendrovės nemokumo atveju patenkinti savo reikalavimų.

Apibendrinant pasakytina, jog tokia akcijų perleidimo schema, nors ir neanalizuota teismų praktikoje, tačiau yra įmanoma ir tikėtina naudojama. Pabrėžtina, jog tokiu būdu perleisti akcijas įmanoma netgi per trumpesnę laiką nei sudarant pirkimo-pardavimo sutartį pasinaudojus akcininkų pirmenybės teise, nes Lietuvoje įsteigti uždaryją akcinę bendrovę galima greičiau nei per savaitę, tuo tarpu pasiūlymo kitiems akcininkams pasinaudoti pirmenybės teise procedūros gali trukti iki dviejų mėnesių.⁷⁷ Kai perleidžiamų akcijų vertė didelė, naujos uždarnosios akcinės bendrovės steigimo kaštai gali nublankti prieš akcininkų siekį kuo greičiau perleisti akcijas, ypač atsižvelgiant į tai, kad tokie akcijų perleidimai nėra ginčijami teisme, tad akcininkų supratimu gali būti laikomi teisėtais.

⁷⁶ PETROŠEVIČIENĖ O. *Kapitalo palaikymas kaip uždaryjusių akcinių bendrovių kreditorių teisių apsaugos priemonė*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 48-49.

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Liuks“ v. UAB „Saulius ir Kristupas“, G. U., D.U., A. A. V. (jo teisių perėmėjams D. V., V. V.), A. J., A. I. J., A. K., S. K., A. R. S., A. S., P. D., V. D., R. Š., S. Š., M. J., A. J., R. G., G. E. M., L. F., A. F., A. D., D. D., A. V. V., S. P. ir V. G., Nr. 3K-3-98-248/2015, kat. 21.4.1.1; 21.4.2.1; 21.6; 41.

3. PIRMENYBĖS TEISĖS ĮSIGYTI PARDUODAMŲ AKCIJŲ NESILAIKYMO TEISINIAI PADARINIAI

Išanalizavus akcininko pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų ištakas, turinį ir tikslus, taip pat išnagrinėjus šios pirmenybės teisės įgyvendinimo problemas bei nustatčius, kad akcijų pirkimo-pardavimo sutartys, sudarytos nepasinaudojus ABĮ 47 straipsnyje įtvirtintomis procedūromis, yra nugrinčijamos ir gali būti pripažintos negaliojančiomis, aktualu analizuoti tokio sandorio negaliojimo teisinės pasekmės. Egzistuojant panašumui tarp akcininkų pirmumo teisės įsigyti uždarnosios akcinės bendrovės akcijų antrinėje apyvartoje bei bendraturčių pirmumo teisės įsigyti parduodamos bendrosios nuosavybės dalį, praktikoje kilo klausimų dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.79 straipsnio 3 dalies, kurioje nustatyta, kad pažeidus pirmenybės teisę kiti bendraturčiai turi teisę reikalauti perkelti pirkėjo teises ir pareigas, taikymo pripažinus, jog uždarnosios akcinės bendrovės akcijos buvo parduotos nepasinaudojant akcininkų pirmenybės teisę įgyvendinti skirtomis procedūromis. Atsižvelgiant į tai, analizuotinas pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimo institutas, kai akcijos parduotos nepasiūlius jų pirmumo teise įsigyti kitiems akcininkams. Teismai tokiose situacijose taiko restituciją – atstato šalis į pradinę padėtį. Nors iki šiol teismuose nebuvo nagrinėti ginčai, kai po akcijų pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo akcijų kaina reikšmingai pasikeitė, jas išleidusi uždaroji akcinė bendrovė buvo likviduota ar reorganizuota, tačiau darbo autoriaus nuomone tokios situacijos yra realios ir gali įvykti, tad aktualu nagrinėti, kaip aukščiau nurodytais atvejais turėtų būti taikomos restituciją reguliuojančios teisės normos, koks turėtų būti pasirenkamas restitucijos vykdymo būdas.

3.1. Pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimo taikymo analizė

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.79 straipsnio 3 dalyje nustatyta, jog jeigu bendraturčiui priklausanti bendrąja daline nuosavybe turimo turto dalis parduota pažeidžiant pirmenybės teisę ją pirkti, kitas bendraturtis turi teisę per tris mėnesius teismo tvarka reikalauti, kad jam būtų perkeltos pirkėjo teisės ir pareigos. Tokio teisinio reglamentavimo tikslas – efektyvus nuosavybės valdymas, siekis sumažinti daikto

savininkų skaičių, nes dviejų ar kelių savininkų teisė valdyti vieną daiktą yra apsunkinta.⁷⁸ Esant tokiam teisiniam reglamentavimui, bendraturtis, sužinojęs apie bendrąja daline nuosavybe turimo turto pardavimą pažeidžiant jo pirmenybės teisę įsigyti tokį turtą, turi teisę kreiptis į teismą dėl pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimo. Tokį bendraturčio ieškinį tenkinus, parduotos dalies pirkėju laikomas ieškinį pareiškęs bendraturtis – jis įgyja nuosavybės teisę į perleistą bendrą turto dalį, tačiau turtą įgijusiam trečiajam asmeniui turi gražinti kainą, sumokėtą už įgytą turtą.

Situacijos, kai pažeidžiant bendraturčio pirmenybės teisę parduodama bendrąja daline nuosavybe turimo turto dalis ir kai parduodamos uždarnosios akcinės bendrovės akcijos, pirma nepasiūlius jų įsigyti kitiems bendrovės akcininkams, turi vieną esminį panašumą – abiem atvejais įstatymuose nustatytas nuosavybės perleidimo apribojimas, kai prieš perleidžiant nuosavybę privaloma ją pasiūlyti pirmenybės teise įsigyti kitiems asmenims. Teisės tyrėjai pastebi, jog kai kuriose šalyse, pvz., Rusijos Federacijoje, akcininkai, kurių pirmenybės teisė buvo pažeista antrinėje akcijų apyvartoje parduodant akcijas tretiesiems asmenims, gali reikalauti jiems perkelti pirkėjų teises ir pareigas, o kitose, pvz., Ispanijos Karalystėje, akcininkai tokios teisės neturi.⁷⁹ Teisės mokslininkai yra išreiškę nuomonę, jog išskirtiniais atvejais, jei nagrinėjamos akcijų pirkimo-pardavimo sutartys negalioja, Lietuvoje būtų galima taikyti pirkėjo teisių ir pareigų institutą.⁸⁰ Darbo autoriaus nuomone, pažeidus akcininko teisę įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų antrinėje apyvartoje, pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimo instituto taikymas būtų ydingas.

Nagrinėjamų teisės normų santykis negali būti reglamentuotas taikant įstatymo analogiją, nes nėra tenkinamos analogijos taikymo sąlygos. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išskyręs sąlygas, kada galima įstatymo analogija:

- i). nėra teisės normos, kuri reglamentuotų ginčo santykį;
- ii). yra teisės norma, reglamentuojanti panašų santykį;

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. balandžio 23 d. nutartis civilinėje byloje T. P. v. M. M. ir V. D., Nr. 3K-3-230/2014, kat. 30.9.1; 30.10; 45.6.

⁷⁹ BITĖ. V. ir KIRŠIENĖ J. Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*, 2008, t. 5(107), p. 63.

⁸⁰ BITĖ V. ir NARKEVIČIUS Ž. Pre-emption right of shareholders to purchase shares for sale in private limited liability companies: the problematic legal remedies. *Business: theory and practise*, 2016, 17(2), p. 154-156.

- iii). yra toks teisės normų reguliuojamo ir nereguliuojamo santykio panašumas, kuris leidžia daryti pagrįstą išvadą, kad analogijos taikymas yra pateisinamas, t. y. neprieštaraus santykio esmei ir pobūdžiui.⁸¹

Nors ABĮ nenumato tiriamos akcininko pirmenybės teisės pažeidimo teisinių padarinių, o, kaip jau minėta anksčiau, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse numatyti panašaus teisinio santykio teisiniai padariniai, šių santykių panašumas nėra pakankamas išvadai dėl analogijos taikymo galimumo daryti, nes analogijos taikymas prieštarautų santykio esmei. Bendraturčių tarpusavio teisiniai santykiai negali būti prilyginti akcininkų tarpusavio santykiams. Bendraturčiai visi kartu nuosavybės teise turi turtą. Vienu metu visi bendraturčiai yra daikto savininkai. Tuo tarpu akcininkai nuosavybės teise turi akcijas – vertybinius popierius. Vertybiniai popieriai taip pat yra turtas, tačiau kiekvienas vertybinis popierius vienu metu priklauso tik vienam akcininkui. Akcijas išleidžia bendrovė, tad akcijų turėtojai laikomi ir bendrovės savininkais. Tačiau nuosavybės teise akcininkai turi ne bendrovę, o jos išleistas akcijas. Kiekvienas akcininkas turi tam tikrą akcijų kiekį, atitinkantį jo dalį bendrovės įstatiniame kapitale. Kitos akcijos priklauso kitiems akcininkams, o tai reiškia, kad nesusiklosto bendrosios nuosavybės teisiniai santykiai. Darbo autoriaus nuomone, dėl šios priežasties bendraturčių santykiuose bei uždarosios akcinės bendrovės akcijų pardavimo santykiuose taikomos pirmenybės teisės yra per daug skirtingos, kad galėtų būti taikoma analogija, o jos taikymas nagrinėjamu atveju būtų ydingas.

Papildomai pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.8 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad neleidžiama pagal analogiją taikyti specialių teisės normų, t. y. bendrųjų taisyklių išimtis numatančių normų. Darbo autoriaus nuomone, bendraturčių pirmenybės teisės nesilaikymo padarinius reglamentuojančios teisės normos yra bendrųjų taisyklių išimtys – jos skirtos būtent bendraturčių teisiniams santykiams reglamentuoti ir negali būti taikomos kitiems teisiniams santykiams reguliuoti. Jeigu Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nebūtų numatyti specialūs bendraturčių pirmenybės teisės nesilaikymo padariniai, sandoriams, sudarytiems pažeidžiant bendraturčių pirmenybės teisę, būtų taikomos bendrosios sandorių negaliojimo teisinius padarinius reglamentuojančios teisės

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Irgita“ v. Kauno miesto savivaldybė, Kauno miesto savivaldybės administracija ir UAB „Kauno švara“, Nr. e3K-3-494-469/2019, kat. 2.6.11.4.1.

normos. Tokį šių dviejų pirmenybės teisių skirtumą vieną kartą yra išskyręs ir apeliacinės instancijos teismas.⁸²

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog bendraturčių pirmenybės teisės nesilaikymo teisinių padarinių uždarnosios akcinės bendrovės akcijų pirkimo-pardavimo sutartims, sudarytoms pažeidžiant akcininkų pirmenybės teisę, taikymo klausimą kėlė ir Lietuvos teisės tyrinėtojai. V. Bitė bei J. Kiršienė analizavo, kad abu teisiniai santykiai turi panašumų, tačiau dėl skirtingų abiejų pirmenybės teisių tikslų akcijų pirkimo-pardavimo sutarčių negaliojimo atveju turėtų būti taikomas ne pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimas, o restitucija.⁸³

Papildomai pažymėtina, kaip šiame darbe jau buvo nagrinėta anksčiau, jog akcininkų pirmenybės teisė įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų yra prievolinio pobūdžio teisė, o bendraturčių pirmenybės teisė į bendrąja daline nuosavybe turimą turto dalį yra daiktinė teisė. Kadangi daiktinių teisių gynimo būdai negali būti taikomi prievolinio pobūdžio teisėms ginti, analogiškai pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimas negali būti taikomas ginant akcininkų pirmenybės teisę įsigyti parduodamų akcijų.

Kilus teisiniams ginčams, analogiškai šį klausimą sprendė ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Kasacinio teismo praktikoje aiškinama, kad, pagal ABĮ, bendrovės akcijų nuosavybės teisė nesukuria akcininkui bendraturčio teisinio statuso.⁸⁴ Abiejų pirmenybės teisių paskirtys yra skirtingos, o akcininkų pirmumo teisė įsigyti parduodamų bendrovės akcijų, pagal ABĮ 47 straipsnį, sietina su uždarųjų bendrovių veiklos ypatumais, todėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.79 straipsnio nuostatos dėl pirkėjų teisių perkėlimo parduodant akcijas netaikomos, tačiau taikytina restitucija.⁸⁵ Kasacinis teismas yra pažymėjęs, jog restitucijos taikymas pažeidus akcininkų pirmenybės teisę turi ir savarankišką tikslą – grąžinus šalis į pradinę padėtį, sukurti teisinę aplinką akcijas parduodančiam akcininkui tinkamai įvykdyti ABĮ 47 straipsnio reikalavimus.⁸⁶

Apibendrinant pasakytina, jog, kadangi pažeidus bendraturčių pirmenybės teisę bendraturčiai gali reikalauti teisių ir pareigų perkėlimo, kilo neaiškumas ir dėl tokio

⁸² Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje J. Č. v. J. D. ir V. V., Nr. 2A-986-527/2009.

⁸³ BITĖ. V. ir KIRŠIENĖ J. Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*, 2008, t. 5(107), p. 66.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje antstolė D. K. v. UAB „Šilda“, Nr. 3K-3-464/2007, kat. 27.3.2.1.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje J. N. v. S. G. ir R. F., Nr. 3K-3-587/2009, kat. 21.6; 22.3.2; 27.3.2.1; 41; 42.12.

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje I. A. v. P. A. E. P., H. A. P., M. I. M., Nr. 3K-3-457/2013, kat. 21.6; 22.3.2; 27.3.2.1.

instituto taikymo galimybės pažeidus akcininkų pirmenybės teisę įsigyti parduodamų akcijų. Tačiau tiek teisės mokslininkai, tiek teismai teisingai šio instituto netaiko akcininkų pirmenybės teisės pažeidimo atveju – šios teisės normos yra sukurtos reguliuoti išskirtinai bendraturčių teisinius santykius ir yra per daug nutolusios nuo akcininkų pirmenybės teisės reguliavimo, kad galėtų būti jam taikomos, o pažeidus akcininkų pirmenybės teisę įsigyti akcijų antrinėje rinkoje turi būti taikoma restitucija, kad akcijas parduodantis akcininkas galėtų tinkamai pasinaudoti ABĮ 47 straipsnyje įtvirtintomis procedūromis.

3.2. Restitucijos taikymo problematika

Restitucijos taikymas reguliuojamas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.145-6.153 straipsniuose. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.145 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog restitucija taikoma tada, kai asmuo privalo grąžinti kitam asmeniui turtą, kurį jis gavo neteisėtai arba per klaidą, arba dėl to, kad sandoris, pagal kurį jis gavo turtą, pripažintas negaliojančiu *ab initio*, arba dėl to, kad prievolės negalima įvykdyti dėl nenugalimos jėgos. Straipsnio 2 dalyje reglamentuota, kad išimtiniais atvejais teismas gali pakeisti restitucijos būdą arba apskritai jos netaikyti, jeigu dėl jos taikymo vienos iš šalių padėtis nepagrįstai ir nesąžiningai pablogėtų, o kitos – atitinkamai pagerėtų. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.146 straipsnyje numatyta, kad restitucija atliekama natūra, išskyrus atvejus, kai tai yra neįmanoma arba šalims sukeltų didelių nepatogumų. Tokiais atvejais restitucija atliekama sumokant ekvivalentą pinigais.

Kadangi akcininkui pažeidus ABĮ 47 straipsnio įpareigojimus pasiūlyti pirmumo teise parduodamas akcijas įsigyti kitiems akcininkams, kaip šiame darbe jau buvo nagrinėta, yra taikoma restitucija, tai reiškia, kad akcijų pirkėjas įsigytas akcijas turi grąžinti jų pardavėjui (akcininkų asmeninėse vertybinių popierių sąskaitose turi būti padaryti atitinkami įrašai), o pardavėjas gautus pinigus – pirkėjui. Tokiu atveju šalys yra grąžinamos į pradinę padėtį, o akcijų pardavėjas, prieš iš naujo perleisdamas akcijas tretiesiems asmenims, gali pasiūlyti jas įsigyti kitiems uždarosios akcinės bendrovės akcininkams. Tačiau restitucijos taikymas gali ir nebūti toks paprastas.

Šiame darbe jau buvo minėta, jog ieškinio senaties terminas kreiptis į teismą dėl sandorio, sudaryto pažeidžiant ABĮ 47 straipsnio reikalavimus, pripažinimo negaliojančiu yra dešimt metų nuo akcininko sužinojimo apie pažeistą pirmenybės teisę dienos. Akivaizdu, jog per tokį ilgą laiko tarpą bendrovėje gali būti įvykusi aibė įvykių. Bendrovė,

be kita ko, gali būti ir likviduota ar reorganizuota. Bendrovės likvidavimo atveju, išregistravus uždarają akcinę bendrovę iš Lietuvos Respublikos juridinių asmenų registro, bendrovė ir jos išleistos akcijos pasibaigia kaip civilinių teisių objektas. Likvidavimo metu akcininkas gauna proporcingą savo daliai kapitale bendrovės turto dalį, tačiau akcijų, kaip nuosavybės, netenka. Bendrovę reorganizuojant, akcijos gali pasibaigti kaip civilinių teisių objektas (kai reorganizavimo metu bendrovė pasibaigia), tačiau gali ir likti (kai po reorganizavimo bendrovė tęsia veiklą). Kadangi uždarosios akcinės bendrovės akcijų pardavimas gali būti pripažintas neteisėtu jau po bendrovės pasibaigimo, aktualu analizuoti, koks turėtų būti taikomos restitucijos būdas.

Kai bendrovė išregistruojama, o jos akcijos pasibaigia kaip civilinių teisių objektas, akivaizdu, jog restitucija natūra yra neįmanoma. Tokiais atvejais restitucija turėtų būti taikoma vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.146-6.147 straipsnių nuostatomis, t. y. vykdant restituciją sumokant ekvivalentą pinigais.⁸⁷ Taikant restituciją tokiu būdu, svarbu tinkamai nustatyti piniginės kompensacijos sumą, nes akcijų kaina nėra statiškas dydis – ji nuolat kinta. Jeigu tokiu būdu taikant restituciją būtų nuspręsta vadovautis bendrosiomis piniginio ekvivalento apskaičiavimo taisyklėmis, numatytomis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.147 straipsnio 1 ir 2 dalyse, akcijas pardavęs akcininkas turėtų grąžinti gautus pinigus akcijas įgijusiam asmeniui, o minėtas asmuo – lygią akcijų vertei, galiojusiai jų perdavimo metu, kompensaciją pinigais. Pastebėtina, jog kiekvienu atveju reikėtų nustatyti tikrąją akcijų vertę,⁸⁸ tačiau, jeigu akcijos buvo parduotos už jų tikrąją vertę, šalims kiltų priešpriešinės vienodo dydžio piniginės prievolės, tad nė vienos šalies padėtis nepasikeistų.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.147 straipsnio 2 dalis numato galimus atlygintinos turto vertės nustatymo kriterijus, atsižvelgiant į sutarties šalių sąžiningumą: gali būti atlyginama turto vertė, buvusi turto gavimo, sunaikinimo ar perleidimo arba restitucijos taikymo metu, atsižvelgiant į tai, kuriuo metu šio turto vertė buvo mažiausia. Jeigu privalantis grąžinti turtą asmuo yra nesąžiningas arba restitucija taikoma dėl jo kaltės, tai jis privalo atlyginti didžiausią turto vertę.⁸⁹ Atitinkamai, kai nesąžiningas yra turtą atgauti turintis asmuo, atlyginama mažiausia jo vertė. Dėl sandorio negaliojimo kaltai nesąžiningai šaliai tai yra kaip savotiška bauda, o sąžiningajai – satisfakcija.⁹⁰ Darbo

⁸⁷ DAMBRAUSKAITĖ Asta. *Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės*: Monografija. Vilnius: Justitia, 2009, p. 196-197.

⁸⁸ *Ibid*, p. 207.

⁸⁹ *Ibid*, p. 206.

⁹⁰ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 187.

autoriaus nuomone, nagrinėjamų akcijų pirkimo-pardavimo sandorių negaliojimas suponuoja išvadą apie akcijas pardavusio akcininko nesąžiningumą, nes šis nepasinaudojo ABĮ 47 straipsnio procedūromis, t. y. nesilaikė įstatymo jam numatytų pareigų ir pardavė akcijas tretiesiems asmenims, tad akcijas pardavusiam akcininkui turėtų būti atlyginama mažiausia akcijų vertė. Nepaisant to, nustatyti akcijų vertę bet kuriuo metu gali būti sudėtinga tiek dėl verslo dinamikos, tiek dėl veiksmų, kuriuos disponavimo akcijomis metu galėjo atlikti akcijas įgijęs asmuo, tačiau šios problemos nebus nagrinėjamos šiame darbe siekiant išvengti nukrypimo nuo tyrimo objekto.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tokiu būdu įvykdžius restituciją specifinis sandorių, kuriais pažeista akcininko pirmenybės teisė įsigyti parduodamų bendrovės akcijų, negaliojimo atveju taikomos restitucijos tikslas nebūtų pasiektas – akcininkas, siekiantis apginti savo pažeistas teises, nebegautų pasiūlymo įsigyti akcijas pirmenybės teise. Tačiau kitokia restitucija tokiu atveju nėra įmanoma, nes likviduotos bendrovės nebeįmanoma atkurti, o bandant atkurti situacijas iki bendrovių reorganizavimo būtų neproporcingai pažeisti kitų asmenų – bendrovių, veikiančių po reorganizavimo, kitų jų akcininkų, kreditorių – interesai.

Tuo tarpu, kai akcijos yra perleistos tretiesiems asmenims, restitucija yra galima tiek natūra, tiek sumokant piniginį ekvivalentą. Pagal bendrąją taisyklę, kai daiktą sąžiningai įgyja trečiasis asmuo, taikoma restitucija sumokant piniginį ekvivalentą.⁹¹ Tokiu atveju restitucija turėtų būti taikoma pagal jau analizuotas taisykles. Yra ir taisyklės išimčių, pvz. akcijų tretiesiems asmenims perleidimas neatlygintinai (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.96 straipsnis) – tokiu atveju restitucija gali būti vykdoma natūra. Akcijų pirkimo-pardavimo sutarčių specifika įtakos restitucijai, kai akcijos perleistos tretiesiems asmenims, neturi. Atsižvelgiant į tai, kad kai negalioja akcijų pirkimo-pardavimo sutartys, sudarytos pažeidžiant akcininkų pirmenybės teisę įsigyti parduodamas akcijas, o vykdant restituciją akcijos yra perleistos tretiesiems asmenims, taikomos bendrosios restituciją reglamentuojančios teisės normos ir taisyklės, plačiau šis klausimas nagrinėjamas darbe nebus.

Papildomai pastebėtina, jog bendrasis ieškinio senaties terminas ieškiniui dėl nagrinėjamų sutarčių negaliojimo pareikšti, darbo autoriaus nuomone, yra per ilgas. Kaip jau buvo minėta, toks ieškinio senaties terminas sukuria teisinę aplinką akcininkams piktnaudžiauti teise pareikšti ieškinį, taip pat laikui bėgant didėja tikimybė, kad akcijos bus

⁹¹ DAMBRAUSKAITĖ A. *Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės*: Monografija. Vilnius: Justitia, 2009, p. 197.

perleistos tretiesiems asmenims ar pasibaigs kaip civilinių teisių objektas, o tada sandorį pripažinus negaliojančiu ir net pritaikius restituciją akcijas parduoti siekiantis akcininkas nebegalės pasiūlyti akcijų pirmenybės teise įsigyti kitiems akcininkams. Dėl šių priežasčių įstatymų leidėjui siūlytina nustatyti trumpesnę, vienerių metų nuo sužinojimo arba turėjimo sužinoti apie įvykusį akcijų perleidimą, ieškinio senaties terminą akcininkams pareikšti ieškinius dėl pirmenybės teisės įsigyti parduodamų akcijų pažeidimų. Pastebėtina, jog Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.79 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos bendraturčio pirmenybės teisės pažeidimo atveju taikomas ieškinio senaties terminas yra trys mėnesiai. Nors, kaip šiame darbe jau buvo nagrinėta, bendraturčio pirmenybės teisė įsigyti bendrosios dalinės nuosavybės teise turimo turto dalį skiriasi nuo akcininko pirmenybės teisės įsigyti parduodamų akcijų, tačiau darbe išskirti ir šių dviejų teisių panašumai. Atsižvelgiant į tai, darbo autoriaus nuomone, ieškinio senaties terminas ieškiniams dėl akcininkų pirmenybės teisės įsigyti parduodamų akcijų gynimo yra trumpintinas.

Apibendrinant pasakytina, jog akcijų pirkimo-pardavimo sutartis pripažinus negaliojančiomis dėl pažeistos akcininkų pirmenybės teisės įsigyti parduodamas akcijas, o taikant restituciją akcijas perleidus tretiesiems asmenims arba joms nebeegzistuojant, restitucija turi būti vykdoma priteisiant pardavėjui piniginę sumą, lygią akcijų vertei. Akcijų vertė, atsižvelgiant į tai, kad akcininkas buvo nesąžiningas sudarydamas tokią sutartį, turėtų būti nustatoma pagal laikotarpį, kuriuo akcijų vertė buvo mažiausia. Kadangi taikant restituciją priteisiant ekvivalentą pinigais nėra pasiekiamas specialus nagrinėjamų sutarčių negaliojimo atveju taikomos restitucijos tikslas, įstatymų leidėjui siūloma nustatyti trumpesnę, vienerių metų nuo sužinojimo apie pirmenybės teisės įsigyti parduodamų akcijų pažeidimą, ieškinio senaties terminą tokiems ieškiniams pareikšti.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAS

1. Akcininko pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų bei įsigyti naujos emisijos akcijų tikslai yra skirtingi: pirmosios tikslas yra akcininkų apsauga nuo pašalinių žmonių atėjimo į bendrovę bei valdymo sukonzentravimas žmonių, kurie jau dalyvauja valdyme, rankose, tuo tarpu antrosios – akcininkų apsauga nuo akcijų nuvertėjimo bei valdomos procentinės bendrovės kapitalo dalies nuvertėjimo.
2. Akcininkų pirmenybės teisė įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų yra imperatyvi, tuo tarpu akcijas parduoti siekiančių akcininkų pareiga pasiūlyti akcijas kitiems akcininkams yra dispozityvi – bendrovėje gali būti nustatyta kitokia nei ABĮ 47 straipsnyje numatyta pirmenybės teisės įgyvendinimo procedūra.
3. Situacijose, kai sudaromi apsimestiniai sandoriai su tikslu išvengti ABĮ 47 straipsnyje reglamentuotos akcininkų pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų procedūros, vertinant sandorių teisėtumą vertinami du sandoriai: apsimestinis ir tikrasis. Apsimestinis sandoris pripažįstamas niekiniu, tuo tarpu tikrasis (akcijų pirkimo-pardavimo) sandoris yra nugynčijamas ir gali būti pripažintas negaliojančiu, tačiau kiekviena situacija vertintina individualiai – jeigu akcininkai žinojo apie akcijų perleidimą ir jam neprieštaravo, nepaisant nepasinaudojimo pirmenybės teisės įgyvendinimo procedūromis, sandoris gali būti ir nepripažintas negaliojančiu.
4. Pripažinus akcijų pirkimo-pardavimo sutartį negaliojančia, kai nesilaikyta ABĮ 47 straipsnyje numatytos akcininkų pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų įgyvendinimo tvarkos, taikytina restitucija, nes daiktiniai civilinių teisių gynimo būdai negali būti taikomi prievoliniuose santykiuose. Taikant restituciją reikėtų vadovautis bendrosiomis jos taikymo taisyklėmis, prioritetą teikiant restitucijai natūra, o kai ji neįmanoma – priteisiant mažiausios akcijų vertės ekvivalentą pinigais.
5. Įstatymų leidėjui siūlytina nustatyti sutrumpintą vienerių metų ieškinio senaties terminą ieškiniams dėl akcininko pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų gynimo, nes bendrasis ieškinio senaties terminas sukuria teisinę aplinką akcininkams, kurių teisės pažeistos, piktnaudžiauti padėtimi, o taikant restituciją praėjus ilgam laikui tarpui po sandorio sudarymo ją įgyvendinti ir tinkamai

pasiekti tikslus gali būtī sudētinga, nes restitūcijas objekts gali būtī perleistas
tretiesiems asmenims arba pasibaigēs.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Teisės norminiai aktai

1.1. Europos Sąjungos teisės aktai:

1. 1976 m. gruodžio 13 d. Antroji Tarybos Direktyva 77/91/EEB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos tokias priemones suvienodinti, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų akcinių bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, bendroves steigiant, palaikant ir keičiant jų kapitalą, koordinavimo OJ L 26, 1997 m. specialusis leidimas, skyrius 17, tomas 1.
2. 2017 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2017/1132 dėl tam tikrų bendrovių teisės aspektų, OJ L 169, 2017 Europos Sąjungos oficialusis leidinys.

1.2. Lietuvos Respublikos teisės aktai:

3. 1990 m. liepos 30 d. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Lietuvos aidas*, 1990, nr. 57-0.
4. 1994 m. liepos 20 d. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 55-1046.
5. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 64-1914.
6. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36-1340.
7. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.
8. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851.

2. Specialioji literatūra

1. AMBRASIENĖ, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*: vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.
2. AWWAD A. A. Shareholders preemptive rights in listed and closely-held corporations and shareholders protection methods. *Il nuovo diritto delle societa*, 2013, t. 19.

3. BITĖ. V. ir KIRŠIENĖ J. Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*, 2008, t. 5(107).
4. BITĖ V. ir NARKEVIČIUS Ž. Pre-emption right of shareholders to purchase shares for sale in private limited liability companies: the problematic legal remedies. *Business: theory and practise*, 2016, 17(2).
5. DAMBRAUSKAITĖ A. *Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės*: Monografija. Vilnius: Justitia, 2009.
6. DOUGLAS K. M. ir ROBERT A. R. *The Law of Closely Held Corporations*. Austin: Aspen Publishers, 2010, 4 d.
7. EDWARDS V. *Europos Sąjungos bendrovių teisė*. Vilnius: EUGRIMAS, 2002.
8. JAKUNTAVIČIŪTĖ, G. Bendrovės vadovo atsakomybė bendrovei: civilinė ar materialinė? *Socialinių mokslų studijos*, 2011, 3(4).
9. MIKALONIENĖ L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai*: Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2015.
10. MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001.
11. MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A.; ir TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001.
12. MYNERS P. *The impact of shareholders' pre-emption rights on a public company's ability to raise new capital: An invitation to comment from Paul Myners*. [interaktyvus]. 2004 [žiūrėta 2020 m. sausio 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20050303181339/http://www2.dti.gov.uk/cld/pdfs/11_02_discussion_paper.pdf>.
13. PETROŠEVIČIENĖ O. *Kapitalo palaikymas kaip uždarujų akcinių bendrovių kreditorių teisių apsaugos priemonė*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
14. RIMAS J. *Privataus kapitalo sandoriai: bendrovių teisės aspektai*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010.

3. Teismų praktika

3.1. Lietuvos teismų praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje R.B. v. N. S., R. S., E. Č, Nr. 3K-3-165/2005, kat. 46, 30.9.1.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje antstolė D. K. v. UAB „Šilda“, Nr. 3K-3-464/2007, kat. 27.3.2.1.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje V. S. v. A. B., D. B., AB „City Service“ ir UAB „Būsto administravimo agentūra“, Nr. 3K-3-276/2008, kat. 42.5, 121.13.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje V. G. v. R. G., Nr. 3K-3-168/2009, kat. 42.5; 27.3.2.1; 42.6; 114.1.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje J. N. V. S. G. ir R. F., Nr. 3K-3-587/2009, kat. 21.6; 22.3.2; 27.3.2.1; 41; 42.12.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje R. Ž. v. M. P., D. G. ir O. S., Nr. 3K-3-316/2010, kat. 21.4.1.4; 49; 114.11.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje I. A. v. P. A. E. P., H. A. P., M. I. M., Nr. 3K-3-457/2013, kat. 21.6; 22.3.2; 27.3.2.1.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje A. T. v. UAB DNB bankas, E. T., A. V., R. B., A. B., D. S., A. S., A. S., A. J. P., V. O., Z. K., A. K., I. B., D. B., R. P., M. P., D. P., Nr. 3K-3-122/2014, kat. 21.4.1.4; 42.8; 114.11.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. balandžio 23 d. nutartis civilinėje byloje T. P. v. M. M. ir V. D., Nr. 3K-3-230/2014, kat. 30.9.1; 30.10; 45.6.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Liuks“ v. UAB „Saulius ir Kristupas“, G. U, D.U., A. A. V. (jo teisių perėmėjams D. V., V. V.), A. J., A. I. J., A. K., S. K., A. R. S., A. S., P. D., V. D., R. Š., S. Š., M. J., A. J., R. G., G. E. M., L. F., A. F., A. D.,

- D. D., A. V. V., S. P. ir V. G., Nr. 3K-3-98-248/2015, kat. 21.4.1.1; 21.4.2.1; 21.6; 41.*
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje *A. P. ir UAB „Druskininkų sodyba“ v. T. P., J. K. ir V. K., Nr. 3K-465-686/2016, kat. 2.1.4; 21.4.1.4.*
 12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Kelias“ v. B. P. individuali įmonė, L. L. individuali įmonė, R. P., BUAB „Autuva“, Nr. E3K-3-475-611/2016, kat. 2.3.2.1; 2.3.2.9.1.*
 13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vakarų cinkas“ v. R. T., Nr. 3K-7-177-701/2017, kat. 1.4.2; 2.6.10.5.2.17.*
 14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje *R. B. v. UAB „Group Europa Investment“ ir UAB „Europa Group“, Nr. e3K-3-466-219/2017, kat. 2.2.2.3.2.1.*
 15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje *S. D., R. D. ir L. D. v. A. B. ir AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-30-1075/2019, kat. 2.1.2.4.1.4.*
 16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apygardos prokuratūros prokuroras, ginantis viešąjį interesą v. UAB „Trakų autobusai“ ir UAB „Trastas“, Nr. e3K-3-230-378/2019, kat. 2.1.2.4.1.1; 2.1.2.4.1.4; 2.6.12.*
 17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Irgita“ v. Kauno miesto savivaldybė, Kauno miesto savivaldybės administracija ir UAB „Kauno švara“, Nr. e3K-3-494-469/2019, kat. 2.6.11.4.1.*
 18. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje *J. Č. v. J. D. ir V. V., Nr. 2A-986-527/2009.*
 19. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje *M. V. v. UAB „Choreda“, G. G., R. G., UAB „Banga plus“, UAB „Aurum investicijų grupė“, UAB „Esama“, Nr. 2-472/2011.*

20. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. rugsėjo 22 d. sprendimas civilinėje byloje V. G. v. UAB „Omega Capital“, UAB RR Finance Solutions, Ireland and Overseas Acquisitions Ltd ir Miltown Corporate Services Ltd, Nr. 2A-490-330/2015.
21. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-400-186/2016 (civilinės bylos medžiaga pripažinta nevieša).

3.2. Užsienio teismų praktika:

22. Masačusetso Aukščiausiasis Teismas. 1807 m. lapkričio 1 d. sprendimas *Gray v. Portland Bank*, 3 Mass. 364 [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. gruodžio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<https://casetext.com/case/gray-v-portland-bank>>.

4. *Travaux préparatoires*

1. 2003 m. lapkričio 10 d. Lietuvos Respublikos seimo Biudžeto ir finansų komiteto Papildomo komiteto Išvada dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. IXP-2878 [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.221135?positionInSearchResults=11&searchModelUUID=2b0d1059-780f-4aef-9292-6aceb47848df>>.
2. 2013 m. vasario 5 d. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.105 ir 6.871 straipsnių papildymo įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 44 ir 47 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 3, 15, 27, 59, 77 ir 80 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XIIP-248 [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.442589?jfwid=f4nne6gkx>>.

SANTRAUKA

Akcininkų pirmenybės teisė įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų suteikia teisę akcininkams įsigyti parduodamas kitų bendrovės akcininkų akcijas pirmenybės teise. Kadangi dėl vienokių ar kitokių priežasčių akcininkai, siekiantys perleisti savo akcijas, gali nenorėti jų pasiūlyti kitiems bendrovės akcininkams, praktikoje dažnai pasitaiko atveju, kai ši teisė yra apeinama akcijas perleidžiant sudarius kitokius nei pirkimo-pardavimo sandorius. Atsižvelgiant į tai, kad sandoriai, sudaryti siekiant apeiti šią teisę gali būti pripažinti negaliojančiais, praktikoje susiduriama su įvairiomis problemomis ir teisiniais neaiškumais, tokiais kaip pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimas akcininkui, kurio teisės pažeistos, restitucijos taikymas, kai teisių gynimo metu akcijos jau pasibaigusios kaip civilinių teisių objektas ir kitais. Neaiškumo įneša ir teisinis reguliavimas, bendrovės įstatuose tiesiogiai ir aiškiai neįtvirtinantis nei galimybės, nei draudimo atsisakyti akcininko pirmenybės teisės įsigyti parduodamų akcijų. Atsižvelgiant į tai, pirmoje darbo dalyje analizuojama akcininko pirmenybės teisės įsigyti parduodamų uždarnosios akcinės bendrovės akcijų teisinė prigimtis, tikslai ir turinys, analizuojamas šios teisės pobūdis bei įgyvendinimo procedūros. Antroje darbo dalyje nagrinėjami įvairūs šios teisės apėjimo būdai, jų teisėtumas ir akcininkų, kurių teisės pažeidžiamos, teisinės gynybos perspektyvos. Trečioje darbo dalyje aptariama problematika, susijusi su sandorių, kuriais pažeista akcininkų pirmenybės teisė, negaliojimo padariniais.

SUMMARY

The issues of the operation of the shareholders pre-emption right to buy shares offered for sale.

The pre-emption right of the shareholders to buy shares of the private limited liability company offered for sale grants shareholders the priority to acquire the shares offered for sale. Whereof the shareholders intending to sell their owned shares may wish not to offer these shares to the other shareholders, they often conclude agreements different than share sell-purchase agreements, in order to bypass the pre-emption right. Considering that these agreements, concluded in order to bypass the beforementioned right, may be declared invalid, problems and legal uncertainties come to play, such as transfer of the buyers rights and obligations to the shareholder, whose right was infringed, application of the restitution when the shares have already seized to exist as the object of the civil rights at the moment of the remedy and others. Legal rules, not enshrining directly and clearly the prohibition or permission to refuse the pre-emption right of the shareholder to buy shares offered for sale in the articles of association of the company, add to such uncertainty. Therefore, the first part of this work analyzes the legal nature, goals, and content of the pre-emption right of the shareholders to buy shares of the private limited liability company offered for sale, as well as its profile and implementation procedures. The second part of the work is dedicated to conduct various ways to bypass the beforementioned right, its legitimacy and the perspectives of the legal remedies of the shareholders, whose rights were infringed in such ways. The third part of the work discusses the problematic aspects, related to the consequences of the invalidity of the contracts, infringing the shareholders pre-emption right.